

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

БЮЛЕТЕНЬ КОМІТЕТУ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ

(інформаційний дайджест новин у сфері сімейного права)

за I квартал 2020 року

Випуск 3

Зміст

2

I. НОВИНИ КОМІТЕТУ	3
1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері сімейного права та короткий огляд їх змісту.....	3
1.2. Інші заходи та події за участю членів Комітету.....	6
II. НОВЕЛИ (актуальні зміни) ЗАКОНОДАВСТВА	8
2.1. Закони та інші нормативно-правові акти.....	8
2.2. Законопроекти.....	8
III. СУДОВА ПРАКТИКА	12
3.1. Позиції Конституційного Суду України та практика Верховного Суду.....	12
3.1.1. <i>Справи щодо поділу майна подружжя</i>	12
3.1.2. <i>Справи щодо стягнення аліментів</i>	15
3.1.3. <i>Справи щодо визначення місця проживання дитини</i>	19
3.1.4. <i>Справи, пов'язані із міжнародним викраденням дітей</i>	24
3.1.5. <i>Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав</i>	26
3.1.6. <i>Справи щодо інших сімейно-правових спорів</i>	32
3.2. Практика Європейського суду з прав людини.....	35
3.3. Інші судові рішення.....	42
IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ	46
4.1. Наукові публікації.....	46
4.2. Дисертації.....	46
V. РІЗНЕ	47
Посилання на відеоматеріали за результатами проведених заходів підвищення кваліфікації.....	47

Відповідальний редактор Дайджесту:
Бобак О.В.

Редактори: Архіпова О.А., Бузанов Д.В., Водоп'ян Т.В.,
Гаро Г.О., Куриленко Р.М., Серишева О.С., Черемис А.В.

Контакти: 04070, м. Київ, вулиця Борисоглібська, 3,
2-й поверх

Комітет з сімейного права НААУ
Голова Комітету Гаро Г.О.

I. Новини комітету

1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері сімейного права та короткий огляд їх змісту

Вебінар Лариси Гретченко: «Булінг: міжнародний досвід, національне законодавство, проблеми судової практики»

Дата проведення: 24 січня 2020 року.

Місце проведення: Онлайн, ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглибська, 3)

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- актуальність проблематики булінгу: український та міжнародний досвід;
- поняття та соціальна структура булінгу;
- здоров'я людини як об'єкт протиправного посягання;
- види, форми прояву та наслідки цькування;
- антибулінгове законодавство та відповідальність за вчинення булінгу;
- проблеми судового захисту жертв насильства (огляд судової практики).

Вебінар Ганни Гаро: «Найкращі інтереси дитини vs законодавство у сфері застосування ДРТ (сурогатне материнство)»

Дата проведення: 27 січня 2020 року.

Місце проведення: Онлайн, ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглибська, 3)

09 січня 2020 року було проведено вже друге у поточному році засідання Комітету захисту прав людини НААУ.

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- Діяльність із захисту прав дитини.
- Огляд судової практики у сфері захисту прав дітей, народжених у програмах сурогатного материнства.
- Законодавство у сфері застосування ДРТ (сурогатне материнство);
- Застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Вебінар Ганни Гаро: «Адвокатська практика у сфері розірвання шлюбних договорів»

Дата проведення: 13 лютого 2020 року.

Місце проведення: Онлайн, ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглибська, 3).

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- Я виходжу заміж за іноземця, він француз і наполягає на шлюбному договорі, що робити?
- Я хочу купити квартиру (це новобудова), але ще немає рішення суду про розлучення, мені рекомендують підписати шлюбний договір, це ж знизить ризики в разі спору щодо цього нерухомого майна?
- Я підписала шлюбний договір, але він не на мою користь, як бути?
- Не хочу отримувати кожен раз згоду дружини на угоди з нашим спільним майном, можна це в шлюбному договорі закріпити?
- Чи складно оскаржити шлюбний договір, за яким всі доходи від корпоративних прав, виключно особисті?
- Якщо аліменти вже власність дитини, їх тоді не можна в шлюбному договорі прописувати?
- Чи можна укласти шлюбний договір, якщо ми живемо разом без державної реєстрації шлюбу?

16 лютого 2020 року за ініціативи Комітету з сімейного права Національною асоціацією адвокатів України вперше проведено сімейно-правову гру «Справедливці».

Дата проведення: 31.01.2020 року

Місце проведення: Прес-центр «Українські новини» (м. Київ, вул. Еспланадна, 6.20)

Гра «Справедливці» - це гра, в якій беруть участь діти та їх батьки-юристи. Метою гри є в ігровій, театралізованій формі навчити дітей вирішувати складні життєві випадки справедливо та показати дітям чим займаються їх батьки-юристи щодня на роботі і з якими питаннями доводиться стикатися.

Гру розпочав ведучий, член Комітету з сімейного права НААУ Дмитро Незвіський, який пояснив дітям та дорослим правила гри. Сутність гри полягала в тому, що є мешканці лісу, між якими трапляються побутові суперечки - які потрібно вирішити по справедливості.

Гра складалася з трьох раундів. Перший раунд відкрили дорослі, які відповідно до фабули справи мешканців лісу та визначених за картками ролей (позивач, відповідач чи суддя) пред-

ставляли інтереси або вирішували такі життєві випадки за справедливістю. Другий раунд супроводжувався переглядом мультфільмів «Слон проти Жирафи» і «Кінь проти Хом'яка». Цього разу діти вирішували конфлікт, що виник між персонажами мультфільмів. У третьому раунді грали як діти, так і дорослі. Діти із задоволенням захищали інтереси сторін справи та як судді виносили рішення, висловлюючи свої думки по справедливості.

Під кінець гри суддя-спікер Печерського районного суду м. Києва Пилаєва Марія-Маргарита Костянтинівна розповіла дітям про головні атрибути судді, діяльність суду та відповіла на всі питання.

Після відбулося вручення подарунків. Кожен учасник гри отримав набір наліпок у стилі гри, збірник віршів на правову тематику, диплом учасника клубу "Справедливці" та особливий подарунок від Вищої школи адвокатури НААУ і юридичної компанії GOLAW - пізнавальну книгу "Хто такий юрист?". Також дітей чекав головний сюрприз - тематичний торт.

Дякуємо за допомогу у підготовці до гри члену правління Асоціації розвитку суддівського самоврядування України, судді Юлії Іваніній, керівному складу Печерського районного суду м. Києва та безпосередньо судді-спікеру Пилаєвій Марії-Маргариті Костянтинівні. Висловлюємо окрему подяку за організацію заходу Голові Комітету з сімейного права НААУ Ганні Гаро, члену вищевказаного Комітету Дмитру Незвіському, Голові Комітету з питань банкрутства НААУ Анатолію Грабовому.

05 березня 2020 року відбулося засідання Комітету з сімейного права НААУ. Відкрила засідання Голова Комітету Ганна Гаро, яка подякувала колегам за активну роботу на початку року та зосередила увагу на стадіях виконання плану діяльності Комітету у 2020 році.

Дата проведення: 24.02.2020 року

Місце проведення: Прес-центр «Українські новини» (м. Київ, вул. Еспланадна, 6.20)

Члени Комітету визначили відповідальних та дедлайни по наступним напрямкам діяльності комітету:

- нових методичних рекомендацій на теми: "Спадкові спори у разі смерті одного з подружжя: як захистити клієнта?", "Ключове в роботі сімейного адвоката у спорах, коли подружжя ділять майно", "Спори про міжнародне викрадення дітей: як обрати ефективну стратегію захисту", "Як адвокату досягти ефективного виконання сімейно-правових договорів та рішень у сімейних спорах?";
- методичних рекомендацій, що готуються до друку: "Дитина як суб'єкт цивільного процесу (адвокат дитини)", "Шлюб з іноземним елементом";
- заходам підвищення кваліфікації, проведення яких заплановано на базі Вищої школи адвокатури НААУ, зокрема спеціальним навчальним курсам на тему: "Захист прав дитини у медичних правовідносинах", "Справи про розусиновлення: співпраця адвоката та сімейного медіатора";
- практичного посібника з контактами іноземних адвокатів, готових до співпраці;
- випуску друкованого дайджесту рішень ЄСПЛ у сфері сімейного права;
- акредитованих круглих столів, семінарів, міні-форумів у Києві, Одесі, Львові, Києві та заходів Комітету спільно з комітетами НААУ з актуальної у 2020 сімейної проблематики;
- співпраці з Комітетом ВРУ з питань гуманітарної та інформаційної політики;
- оформлення змін до сімейного та цивільного процесуального законодавства в рамках діяльності робочої групи "Адвокат дитини";
- планування інших активностей, серед яких: проведення гри "Справедливці,

написання Бюлетеню діяльності у сфері сімейного права за перший квартал, оформлення презентації Комітету.

На завершення Голова Комітету побажала усім плідного та цікавого співробітництва!

У період карантину члени Комітету з сімейного права НААУ розпочали проведення онлайн міні-тренінгів (у програмі для відеоконференцій Zoom) з метою підвищення своїх професійних навичок.

Модераторами міні-тренінгів є члени Комітету, які діляться своїм практичним досвідом та навиками з колегами.

23 березня 2020 року було проведено першу зустріч, на якій член Комітету Дмитро Незвіський розповів всім бажаючим членам Комітету про можливості підсистеми «Електронний суд». Він чітко описав процедуру реєстрації та входу до електронного кабінету, розказав як правильно подати позовну заяву та про можливості підписання у підсистемі будь-якого документу через ЕЦП, а також як здійснюється обмін процесуальними документами.

Як зазначила Голова Комітету Ганна Гаро: «Запрошуємо всі комітети НААУ приєднатися до такого роду заходів. Адже, кожному з нас є що розказати, і можливості для цього є. Програма відеоконференцій Zoom є легкою у використанні – ми в цьому пересвідчилися на 100%»

25 березня 2020 року Комітетом з сімейного права проведено другий онлайн міні-тренінг для своїх колег.

Модератором зустрічі був член Комітету адвокат Дмитро Незвіський, який розповів всім учасникам про свій напрацьований стиль оформлення процесуальних документів.

У ході обговорення кожен з учасників додатково розкрив свої секрети написання та зовнішнього оформлення процесуальних документів адвоката.

У підсумку Дмитро резюмував загальні аспекти:

«Наразі судочинство здійснюється більше у письмовому вигляді, ніж в усному. Адвокату професійно і якісно писати - навіть важливіше, ніж якісно і красиво говорити. Тому риторика виходить вже на другий план, а на першому плані - письмова майстерність адвоката.

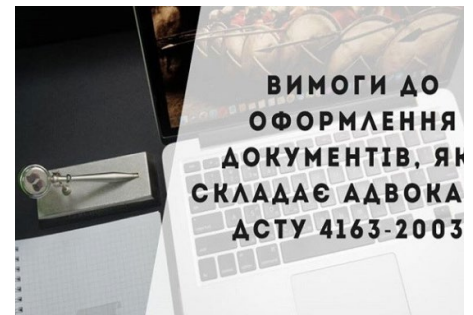
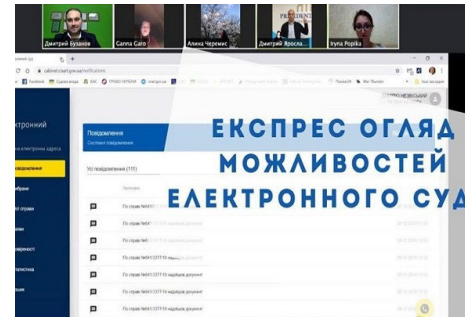
1. Перш за все, процесуальні документи не повинні бути великими за об'ємом і не повинно бути багато «сору paste» з законів. Адже працює принцип, що суддя знає закон і закони, тому їх повторювати не потрібно.
2. Головне в справах - це доказова база, а тому працювати треба саме над доказами обставин, а не над теорією правових норм.
3. Дуже корисно розбивати документ на абзаци. Також бажано кожен абзац і розділ іменувати, наприклад, такі розділи як щодо доказів, щодо строків. Якщо ви готуєте відзив, це можуть бути такі абзаци: аргументи, з якими сторона погоджується, або аргументи, які сторона заперечує, нові докази, додаткові докази.

Все варто розбивати на розділи - тоді це суддею сприймається швидше, краще і відповідно не дратуватиме перевантаженого справами суддю.

4. Не потрібно використовувати дрібний шрифт, мінімум 13, 14.

Стиль шрифту Times New Roman - не зручний, адже він фактично був створений з метою економії чорнила у видавничій справі. Доречно використовувати рекомендовані та актуальні на даний час шрифти - PT Sans та PT Serif.

Кожен з нас формує свій стиль. Будьмо індивідуальними, але з дотриманням основних вимог»

31 березня 2020 року Комітетом з сімейного права НААУ проведено для членів Комітету черговий онлайн міні-тренінг на тему: «Пеня за прострочення сплати аліментів. Як правильно порахувати?».

Модератором зустрічі була член Комітету, адвокат Ольга Філатова.

6

Цього разу ділилися досвідом :

1. Як правильно розраховувати пеню за прострочення сплати аліментів у твердій сумі та у відсотках від доходу?
2. Як правильно оформити таблицю для розрахунку пені за кожен місяць заборгованості у процесуальному документі?
3. З якого моменту вираховувати пеню, з дати відкриття виконавчого провадження чи з іншої дати? Як стягнути пеню за минулий період?
4. Як оформлювати позовну заяву про стягнення пені? Чи потрібно платити судовий збір?

Окремо членами комітету було підняте також питання особливостей подання адвокату через електронний суд заяви про розлучення за підписом обох сторін, чоловіка та дружини в порядку окремого провадження.

Запрошуємо всі комітети НААУ долучитися до організації таких міні-тренінгів для своїх колег. Адже такі зустрічі не тільки підвищують компетенцію, але й згуртовують всіх колег.

1.2. Інші заходи та події за участю членів Комітету

НААУ та Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем» домовились про співпрацю

Дата підписання: 22 січня 2020 року.

Національна асоціація адвокатів України та Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем» за сприяння Комітету з питань гендерної політики, Комітету з питань юридичної освіти, Комітету з сімейного права, домовилися про співпрацю, підписавши меморандум, метою якого є співпраця та обмін інформацією, аналіз існуючих проблем у сфері захисту прав людини, зокрема жінок та розробка і впровадження проєктів, спрямованих на їх вирішення, а також здійснення досліджень у сфері захисту прав жінок та провадження навчальної та наукової діяльності задля формування гендерно чутливої юридичної спільноти на основі кращих європейських і світових практик.

Сторони домовились зокрема про:

Розробку спільних пропозицій і рекомендацій щодо проєктів законів та інших нормативно-правових актів, державних програм і планів дій, спрямованих на захист прав жінок та забезпечення гендерної рівності;

Проведення консультацій з метою вироблення узгодженої позиції щодо вирішення найбільш гострих та актуальних проблем у сфері гендерної рівності, сприяння розвитку правосвідомості громадян та формування правової культури із врахуванням гендерної рівності;

Вивчення та аналіз реального стану і тенденцій розвитку гендерної рівності в Україні та світі, а також розробку на базі цього рекомендацій органам влади, громадським об'єднанням тощо.

Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем» – одна з перших об'єднань жінок-юристок в Україні, яка є майданчиком для обміну досвідом, розвитку та підтримки жінок у юридичній професії. Одним із завдань Асоціації є покращення розуміння серед правничої спільноти національного законодавства і міжнародного права щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків для ефективного захисту прав і можливо-

стей жінок у всіх сферах суспільного і політичного життя в Україні.

“ЮрФем” була офіційно зареєстрована у вересні 2017 року.

Відбулося перше засідання робочої групи щодо направлено на доопрацювання проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації прав підлітків у сфері охорони здоров'я» № 2684 від 27.12.2019 бази підкомітету у справах сім'ї та дітей Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики під головуванням народного депутата Тетяни Рябухи.

Дата проведення: 21 жовтня 2019 року

Вищевказаний законопроект передбачав істотні небезпечні зміни до Цивільного кодексу України – щодо доповнення статті 32 положеннями про можливість неповнолітніх самостійно укладати та виконувати правочини, що пов'язані із наданням послуг з медичного обслуговування.

У роботі групи взяла участь Голова Комітету з сімейного права НААУ Гаро Ганна, член Комітету законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності НААУ Марія Чернуха та член Комітету медичного, фармацевтичного права та біоетики Оксана Кашинцева. Вони активно долучилися до розгляду та обговорення проблемних питань, які виникають у неповнолітніх при отриманні послуг у сфері охорони здоров'я.

За словами представника Комітету законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності – Марії Чернухи: «Останнім часом ми спостерігаємо сплеск законотворчої діяльності. Однак законотворчий процес не вичерпується лише процесом подання, розгляду законопроектів і прийняття законів. Він також охоплює діяльність, пов'язану з установленням тих чи інших правовідносин, обговоренням законопроектів громадськості, моніторингом експертної думки щодо потреби законодавчого врегулювання тих або інших суспільних відносин, оцінкою ефективності чинних законів та визначенням потреби щодо їх вдосконалення шляхом внесення змін і доповнень до чинних законів. Оскільки законопроект №2684 був фрагментарним та суперечливим, містив безліч порушень змістовних, логічних, структурних, мовних та процедурних правил юридичної техніки, то профільним комітетом було відправлено його на доопрацювання. Наразі метою робочої групи є створення якісного проекту закону, який зможе усунути прогалини законодавства щодо регламентації прав неповнолітніх у віці від 14 до 18 років у сфері охорони здоров'я».

II. НОВЕЛИ (актуальні зміни) ЗАКОНОДАВСТВА

8

2.1. Закони та інші нормативно-правові акти

Постанова Верховної Ради України «Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні» від 17.01.2020 року

У зв'язку з накопиченням проблемних питань у сфері забезпечення та захисту прав дитини, виникненням нових викликів, пов'язаних із збройним конфліктом на сході України, безсистемним реформуванням базових процедур та структур, завдання яких полягає у забезпеченні та дотриманні прав дітей, які становлять шосту частину українського соціуму, було прийнято вказану постанову про вжиття заходів в межах повноважень для захисту інтересів держави, зокрема прав дітей, Кабінету Міністрів України, Міністерствам, Національній поліції України, Офісу Генерального прокурора, Верховному Суду.

З повним текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/vtZybdV>

Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 року № 172 «Деякі питання забезпечення дитини при народженні одноразовою натуральною допомогою «пакунок малюка»

З повним текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/etZuakd>

2.2. Законопроекти

Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» щодо запровадження державної допомоги дитині на майбутнє»

Номер, дата реєстрації: 2801 від 24.01.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор(и) законопроекту: Гривко Сергій Дмитрович (IX скликання)

Головний комітет: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики

Інші комітети: Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики, Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування, Комітет з питань освіти, науки та інновацій, Комітет з питань правової політики, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом

Статус: Надано для ознайомлення.

З пояснювальної записки:

Метою та завданням запропонованого законопроекту є надання матеріальної, психологічної підтримки молодим сім'ям (в довгостроковій перспективі – також молодим громадянам, які вступають в доросле життя), формування впевненості у громадянах, що держава дбає про них та прагне надати підтримку на всіх етапах життя, а також підтримка та стимулювання народжувальності в Україні.

Аналогічні програми успішно діють в країнах Близького Сходу та в деяких країнах Європи.

Даний законопроект надає визначення нового виду допомоги, встановлює правові підстави для її призначення, а також детально описує всі етапи реалізації громадянами України права на її отримання. Крім того, законопроект закріплює певні гарантії щодо забезпечення отримання дитиною допомоги на

майбутнє.

Прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» щодо запровадження державної допомоги дитині на майбутнє» сприятиме стимулюванню народжуваності в Україні, покращить матеріальне забезпечення українських сімей та вселить в них впевненість в майбутньому (надать психологічну підтримку). В довгостроковій перспективі Закон забезпечить фінансову підтримку молодим громадянам, які вступають в доросле життя. Також Закон сприятиме розвитку фінансового сектору економіки: розміщення додаткових фінансових ресурсів (коштів державної допомоги) протягом тривалого часу на рахунках банківських установ надасть додаткові можливості для інвестування.

Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про судовий збір» (щодо сплати судового збору при захисті прав малолітніх та неповнолітніх осіб)»

Номер, дата реєстрації: 3013 від 05.02.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор(и) законопроекту: Аллахвердієва Ірина Валеріївна (IX скликання), Горбенко Руслан Олександрович (IX скликання), Кінзбурська Вікторія Олександрівна (IX скликання).

Головний комітет: Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики

Інші комітети: Комітет з питань правової політики, Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин, Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом

Статус: Надано на заміну.

3 пояснювальної записки:

Метою цього законопроекту є усунення ряду суперечностей що будуть сприяти приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність до Конституції України, міжнародних стандартів та практики Європейського суду з прав людини.

Законопроектом пропонується внести зміни до Закону України «Про судовий збір» в частині:

- викладення пункту 14 частини другої статті 3 зазначеного Закону в такій редакції: «позовної заяви, апеляційної і касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, заяви про скасування рішення третейського суду, заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду, заяви про

перегляд судових рішень Верховним Судом, а також іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством, поданої про захист прав малолітніх чи неповнолітніх осіб або в їх інтересах»;

- виключення із пункту «г» частини першої статті 8 вказаного Закону положення щодо звернення до суду особи, яка діє в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб як одну з умов, яку суд повинен врахувати при вирішенні питання про відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати.

Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» (щодо обов'язку виконавця проводити індексацію розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі)»

Номер, дата реєстрації: 3112 від 21.02.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор(и) законопроекту: Діденко Юлія Олександрівна (IX скликання), Гетманцев Данило Олександрович (IX скликання), Костін Андрій Євгенович (IX скликання), Марченко Людмила Іванівна (IX скликання), Савченко Ольга Станіславівна (IX скликання), Фріс Ігор Павлович (IX скликання), Ватрас Володимир Антонович (IX скликання).

Головний комітет: Комітет з питань правової політики

Інші комітети: Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення.

3 пояснювальної записки:

Норма про індексацію аліментів у твердій грошовій сумі закріплена у статті 184 Сімейного кодексу України вже понад 14 років, а від 12.06.2016 року вже і у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо індексації розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі», проте відсутність механізму її реалізації в Законі «Про виконавче провадження» призводить до того, що питання про проведення індексації аліментів можна вирішити виключно у судовому порядку, оскільки законодавець не передбачив механізму такої індексації у спеціальному Законі України «Про виконавче провадження», що у свою чергу створює колізії у законодавстві.

Законопроектом передбачається щорічне обчислення виконавцем індексації розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі, та подальше стягнення з боржника аліментів у відповідному розмірі, без звернення стягувача до суду.

Оскільки Держава зобов'язана забезпечити реалізацію конституційних прав і свобод людини і громадянина, достатній життєвий рівень для осіб, які потребують соціального захисту, контролювати виконання обов'язку по їх утриманню та не допускати порушення прав осіб, яким рішенням суду призначена виплата аліментів у твердій грошовій сумі, то необхідність прийняття такого законопроекту є вочевидь необхідним.

Основним завданням проекту Закону є покращення матеріального становища осіб, шляхом індексації розміру аліментів на їх утримання, визначеного судом у твердій грошовій сумі. Щорічне обчислення виконавцем індексації розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі, та подальше стягнення з боржника аліментів у відповідному розмірі, надає можливість оперативно, у позасудовому порядку, хоча б частково відшкодувати особі кошти на подорожчання споживчих товарів і послуг, що особливо важливо для дітей та реалізації їх потреб у всебічному духовному та фізичному розвитку, а також для забезпечення належного рівня життя, харчування, виховання, тощо.

Завданнями прийняття законопроекту також є усунення колізій у законодавстві та часткове зменшення навантаження на місцеві загальні суди та відповідні суди апеляційної та касаційної інстанцій.

Проектом Закону пропонується внести зміни до абзацу першого частини четвертої статті 71 Закону України "Про виконавче провадження" (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 30, ст. 542 із наступними змінами) з метою покращення матеріального становища осіб, розмір аліментів на утримання яких визначений судом у твердій грошовій сумі, шляхом покладення на виконавця обов'язку щорічно обчислювати індексацію такого розміру аліментів у відповідності до норм чинного законодавства.

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування»

Номер, дата реєстрації: 3106 від 21.02.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор(и) законопроекту: Лічман Ганна Василівна (IX скликання)

Головний комітет: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики

Інші комітети: Комітет з питань правової політики, Комітет з питань освіти, науки та інновацій, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення.

З пояснювальної записки:

Метою прийняття законопроекту є нормативно-правове врегулювання питання державного забезпечення права на освіту осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які досягли вісімнадцятирічного віку та перебували під опікою або піклуванням.

Законопроектом вносяться зміни до статті 243 Сімейного кодексу України та статті 77 Цивільного кодексу України щодо надання можливості перебувати під піклуванням дітям-сиротам, та дітям позбавлених батьківського піклування, які навчаються в

закладах освіти до закінчення відповідних навчальних закладів або до настання 23 років.

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури розгляду судових справ, пов'язаних із захистом прав дітей»

Номер, дата реєстрації: 3206 від 12.03.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор(и) законопроекту: Рябуха Тетяна Василівна (IX скликання), Дирдін Максим Євгенович (IX скликання), Ткаченко Олександр Владиславович (IX скликання), Павленко Юрій Олександрович (IX скликання), Констанкевич Ірина Мирославівна (IX скликання), Кравчук Євгенія Михайлівна (IX скликання), Боблях Андрій Ростиславович (IX скликання), Богуцька Єлизавета Петрівна (IX скликання), Качний Олександр Сталіноленович (IX скликання)

Головний комітет: Комітет з питань правової політики

Інші комітети: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення.

З пояснювальної записки:

Метою законопроекту є спрощення процедури розгляду судових справ про усиновлення дитини, що сприятиме розвитку та підтримки сімейних форм виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування.

Законопроектом пропонується внести зміни до Сімейного кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України, якими передбачити, що:

- 1) під час скасування усиновлення за рішенням суду в зв'язку з тим, що таке усиновлення суперечить інтересам дитини, не забезпечує її сімейного виховання, суд одночасно вирішує питання про позбавлення усиновлювача батьківських прав стосовно цієї дитини;
- 2) судова справа про усиновлення може вирішуватися у складі одного судді без залучення присяжних;
- 3) під час підготовки справи про усиновлення дитини до розгляду суд може вирішити питання про участь у ній як заінтересованих осіб особу, в сім'ї якої виховується дитина (прийомні батьки, батьки-вихователі, опікуни, піклувальники, законні представники);
- 4) підготовка судової справи про усиновлення до розгляду повинна бути проведена не пізніше п'яти днів з дня відкриття провадження у справі;
- 5) справи про усиновлення дитини розглядаються судом протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня

відкриття провадження у справі;

б) за результатами розгляду заяви про усиновлення, суд ухвалює рішення протягом тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі;

7) апеляційна скарга на рішення суду про усиновлення дитини подається протягом десяти днів з дня його проголошення.

Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про охорону дитинства» щодо встановлення додаткових соціальних гарантій сім'ям з дітьми»

Номер, дата реєстрації: 3124-1 від 13.03.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор(и) законопроекту: Королевська Наталія Юріївна (IX скликання), Солод Юрій Васильович (IX скликання), Гнатенко Валерій Сергійович (IX скликання)

Головний комітет: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики

Інші комітети: Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення.

З пояснювальної записки:

Основною метою прийняття законопроекту є відновлення і посилення рівня соціального захисту сімей, в яких виховуються діти.

Проектом акта пропонується:

1) встановити обов'язок місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування забезпечувати пільговий проїзд учнів, вихованців, студентів із багатодітних сімей, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу до місця навчання і додому у порядку та розмірах, визначених органами місцевого самоврядування, із визначенням відповідних видатків у місцевих бюджетах, а також на власний розсуд вирішувати питання щодо пільгового проїзду інших учнів, вихованців, студентів і педагогічних працівників;

2) виключити норму, яка передбачає надання окремих пільг багатодітним і прийомним сім'ям та дитячим будинкам сімейного типу залежно від сукупного доходу сім'ї.

Альтернативним законопроектом пропонується не встановлювати якісь виключення із доходів, які не враховуються при розрахунку сукупного доходу сім'ї під час визначення права сімей на пільги, а взагалі скасувати цю ганебну норму, яка всупереч Конституції обмежує права багатодітних і прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Окрему увагу у законопроекті пропонується приділити питанню забезпечення пільговим проїздом дітей-сиріт, дітей з неповних

та багатодітних сімей. Наявність в Законі України «Про охорону дитинства» норми щодо можливості місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на власний розсуд вирішувати питання щодо забезпечення або незабезпечення такою пільгою відповідних категорій громадян, на жаль, не дає їм можливості користуватися цим правом у повному обсязі.

Проект Закону «Про внесення змін до статті 12 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» щодо збільшення розміру допомоги при народженні дитини»

Номер, дата реєстрації: 3248 від 20.03.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор(и) законопроекту: Тимошенко Юлія Володимирівна (IX скликання), Цимбалюк Михайло Михайлович (IX скликання), Мейдич Олег Леонідович (IX скликання), Волинець Михайло Якович (IX скликання), Кабаченко Володимир Вікторович (IX скликання), Наливайченко Валентин Олександрович (IX скликання)

Головний комітет: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики

Інші комітети: Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення.

З пояснювальної записки:

Законом України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 27.03.2014 №1166-VII розмір допомоги при народженні дитини було затверджено у сумі 41280 гривень.

Не дивлячись, що ціни на споживчі товари і послуги у 2020 році підвищуються проти березня 2014 року більше, як у 2,7 рази, розмір допомоги при народженні дитини не переглядався та залишається у такому ж розмірі на 2020 рік.

Такий розмір допомоги на 2020 рік є соціально несправедливим, не дає можливості сім'ям забезпечувати нормальне харчування дітей, що у кінцевому результаті призводить до погіршення здоров'я дітей. Крім того, це не сприяє збільшенню народжуваності дітей в Україні.

Законопроектом передбачено перший крок збільшення розміру допомоги при народженні дитини.

Законопроектом передбачено, що допомога призначається при народженні першої дитини – 54350 гривень, другої дитини – 108700 гривень, третьої і наступної дитини – 163050 гривень.

III. СУДОВА ПРАКТИКА

3.1. Позиції Конституційного Суду України та практика Верховного Суду

3.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя

Постанова Верховного Суду від 19.02.2020 року у справі № 615/1364/16-ц (провадження №61-6575св19)

У випадку коли сторони, здійснюючи поділ спільного майна, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно кредитора з метою недопущення стягнення заборгованості за договором позики за рахунок майна боржника – обрання судом при вирішенні спору варіанту поділу майна подружжя, відмінного від того, про який просила позивач, не може бути розцінене як вихід судом за межі позовних вимог.

Позивач звернувся до суду із позовом до відповідача про розірвання шлюбу та поділ спільного майна подружжя. Позивач просила суд провести розподіл спільного майна подружжя, придбаного за час перебування у шлюбі, а саме 1) визнати за нею право власності на житловий будинок із господарськими будівлями і спорудами та на земельну ділянку, на якій вони розташовані. Скасувати арешт, накладений Відділом державної виконавчої служби на вказану земельну ділянку та житловий будинок 2) визнати за відповідачем право власності на рухоме майно загальною вартістю 24 000,00 грн.

Позивач обгрунтовувала свої позовні вимоги тим, що її частка у майні має бути збільшена за рахунок стягнення коштів на підставі статті 194 СК України, оскільки відповідач має значну заборгованість з виконання рішення суду про стягнення на її користь аліментів на утримання сина-інваліда; не виконує зобов'язання за усною домовленістю із добровільної сплати аліментів після досягнення ним повноліття. Зазначені обставини мають суттєве значення, оскільки вона весь свій час приділяє догляду за дитиною через його хворобу, тому не має можливості працювати та матеріально забезпечувати себе і сина. Позивач зазначала, що сторони хоча і перебувають у шлюбі, але спільно не проживають, не ведуть спільного господарства через протилежні погляди на життя та виховання дітей. За її розрахунками заборгованість зі сплати аліментів становить 956 643,40 грн, що значно перевищує вартість земельної ділянки та житлового будинку. Оскільки доходи відповідача не стабільні та існує загроза зовсім не отримати аліменти, вважає, що в рахунок їх стягнення може бути збільшено частку позивача в спільно нажитому майні, яке розподіляється між сторонами.

Крім того, позивач зазначала, що відповідно до пункту 5.15.1 Інструкції про проведення виконавчих дій, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 15.12.1999 № 74/5, особа, яка вважає, що майно, на яке накладено арешт, належить їй, а не боржникові, може звернутися до суду з позовом про звільнення майна з-під арешту.

Рішенням Валківського районного суду Харківської області позов задоволено. Задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції виходив із того, що спірне майно є спільною сумісною

власністю подружжя та підлягає поділу. Визнаючи в порядку поділу за позивачем право власності на нерухоме, а за відповідачем – на рухоме майно меншої вартості, суд виходив із того, що останній має заборгованість перед позивачем зі сплати аліментів на утримання сина, яка за розрахунками позивача становить 956 643,40 грн.

Постановою Харківського апеляційного суду рішення Валківського районного суду Харківської області скасовано, ухвалено нове рішення, яким позовні вимоги задоволено частково. У порядку поділу спільного сумісного майна подружжя визнано за кожним право приватної власності на 1/2 частини.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та частково задовольняючи позов, суд апеляційної інстанції виходив із того, що визнання права власності на нерухоме майно лише за позивачем та скасування арешту, накладеного на це майно в рамках виконавчого провадження, призведе до порушення прав третьої особи – стягувача.

Верховний Суд змінив рішення Валківського районного суду Харківської області та постанову Харківського апеляційного суду в частині вимог про зняття арешту на спірне майно, в іншій частині – залишив рішення без змін.

Верховний Суд мотивував своє рішення наступним.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обгрунтування

Відповідно до частини першої статті 70 СК України в разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

Частиною першої статті 71 СК України передбачено, що майно, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом.

Згідно з частиною третьою статті 13 ЦК України не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України) і дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними. Тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Поділ спільного майна подружжя не може використовуватися

учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу.

Боржник, проти якого ухвалене судове рішення про стягнення боргу і накладено арешт на його майно, та його дружина, які здійснюють поділ майна, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно кредитора, оскільки поділ майна порушує майнові інтереси позикодавця і направлений на недопущення стягнення заборгованості за договором позики за рахунок майна боржника.

Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

Таким чином, обрання судом при вирішенні спору варіанту поділу майна подружжя, при наявності вимоги про його поділ, відмінного від того, про який просила позивач, не може бути розцінене як вихід судом за межі позовних вимог.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87950874>

Постанова Верховного Суду від 30.01.2020 року у справі № 766/18678/17 (провадження № 61-7295св19)

Визначаючи правовий режим майна за договором довічного утримання (догляду), укладеним під час перебування набувача за цим договором у шлюбі, суди мають установити, чи був даний договір укладено саме в інтересах сім'ї; чи інший з подружжя, не визначений у договорі довічного утримання (догляду) як набувач, виконував обов'язки за таким договором солідарно з набувачем.

Позивач звернулася до суду із позовом до відповідача про визнання майна спільною сумісною власністю подружжя та поділ майна. Свої вимоги позивач обґрунтувала тим, що вона разом із відповідачем проживала однією сім'єю без шлюбу, під час перебування у якому відповідач уклав договір довічного утримання (догляду) з іншою особою, за умовами якого остання передала у власність відповідачу двокімнатну квартиру. Позивач займалась прибиранням спірної квартири, придбавала ліки, доглядала її та лікувала, прала її одяг. Відповідач переформив особові рахунки на своє ім'я, проводив поточні ремонтні роботи. За спільні кошти вони разом виконували договір довічного утримання. Після смерті відчужувача, позивач зареєструвала місце проживання у спірній квартирі, в якій проживає там разом із сином. Відповідач добровільно планував здійснити відчуження 1/2 частини квартири на її користь, проте цього зробив.

Позивач просила суд визнати спільною сумісною власністю двокімнатну квартиру, поділити майно подружжя, яке проживало однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнавши за нею право власності на 1/2 частини двокімнатної квартири.

Рішенням Херсонського міського суду Херсонської області, залишене без змін постановою Херсонського апеляційного суду, позов задоволено. Задовольняючи позов, суди першої та апеляційної інстанцій виходили із того, що заявлене до поділу майно є спільним майном подружжя, набуте сторонами на підставі договору довічного утримання у період їх проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, ця обставинами визнається сторонами та спір щодо джерела набуття майна відсутній.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій, зазначивши наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

За змістом статті 744 Цивільного кодексу України договір довічного утримання - це договір, за яким відчужувач передає набувачеві у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно.

За правилами статті 746 ЦК України сторонами договору довічного утримання є відчужувач та набувач. При цьому закон допускає, що набувачами за договором можуть бути кілька фізичних осіб, які стають співвласниками майна, переданого їм за договором довічного утримання, на праві спільної сумісної власності, та відповідно несуть солідарний обов'язок перед відчужувачем (частина третя статті 746 ЦК України). Зміст обов'язків набувача за договором довічного утримання визначений у статті 749 ЦК України.

Таким чином, цивільне законодавство визначає, що виникнення спільної сумісної власності кількох осіб на майно, передане за договором довічного утримання, зумовлює солідарне виконання ними обов'язків за цим договором на користь відчужувача.

Визначаючи правовий режим майна за договором довічного утримання (догляду), укладеним під час перебування набувача за цим договором у шлюбі, суди мають установити, чи був даний договір укладено саме в інтересах сім'ї; чи інший з подружжя, не визначений у договорі довічного утримання (догляду) як набувач, виконував обов'язки за таким договором солідарно з набувачем.

Вирішуючи спір, суди попередніх інстанцій на підставі наявних у матеріалах справи доказів встановивши, що спірна квартира набута сторонами на підставі договору довічного утримання у період їх проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, вказаний договір укладений в інтересах сім'ї та сторони виконували обов'язки за цим договором солідарно, що визнано самим відповідачем, правильно застосували наведені вище норми матеріального права та дійшли обґрунтованого висновку про те, що спірна квартира є спільною сумісною власністю сторін та підлягає поділу між ними у рівних частинах.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87334263>

Постанова Верховного Суду від 19.02.2020 року у справі № 335/373/15-ц

Особа - власник акцій, набуває повний комплекс корпоративних прав та обов'язків, його права є неподільними. Вони в повному обсязі належать лише тому з подружжя, який є власником цінних паперів і в разі поділу майна подружжя вартість акцій повинна бути включена до вартості майна подружжя, яке підлягає поділу. Проте якщо, задіяні в інвестиційній діяльності кошти, є особистою власністю одного з подружжя, які він мав ще до подружнього життя, останні не входять до складу спільного майна подружжя.

Позивач звернулася до суду з позовом до відповідача про поділ

спільного майна подружжя. Позовні вимоги мотивовані тим, що вона з відповідачем перебували у зареєстрованому шлюбі, за час якого подружжям набуто, зокрема, грошові кошти, отримані відповідачем внаслідок продажу цінних паперів, заробітню плату, дохід, отриманий відповідачем від операцій з продажу нерухомого майна, дохід, отриманий у вигляді дивідендів та роялті та інш. Позивач зазначала, що вказані грошові кошти не були витрачені відповідачем в інтересах сім'ї та на її потреби, були ним приховані. Фактичне місцезнаходження грошових коштів їй невідомо.

Рішенням Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя, залишеним без змін постановою Запорізького апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено. Рішення судів мотивовані тим, що позивачем не доведено належними та допустимими доказами дійсний розмір отриманих відповідачем доходів та використання цих коштів не в інтересах сім'ї.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій та зазначив наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до статті 6 Закону України «Про цінні папери та фондові біржі» акція - іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств. Акція є неподільною. Порядок реалізації прав співвласників акції (акцій) визначається Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Оскільки відповідач як власник акцій набув повний комплекс корпоративних прав та обов'язків, його права є неподільними. Вони в повному обсязі належать лише тому з подружжя, який є власником цінних паперів і в разі поділу майна подружжя вартість акцій повинна бути включена до вартості майна подружжя, яке підлягає поділу.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суди виходили з того, що відповідач розпочав діяльність на фондовому ринку до шлюбу та займався нею і під час шлюбних відносин, а саме: придбав та продавав акції на фондовому ринку для отримання доходу з залученням третьої особи ТОВ «Фондова компанія «Юнівес», тому кошти, які були ним задіяні у інвестиційній діяльності не входять до складу спільного майна подружжя. В свою чергу, позивачем не доведено розпорядження відповідачем коштами, отриманими від інвестиційної діяльності, не в інтересах сім'ї.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87902597>

Постанова Верховного Суду від 19.02.2020 року у справі № 390/1746/18

Вирішуючи питання перебігу позовної давності за вимогами про поділ спільного майна подружжя, суди мають врахувати, що при визначенні початку перебігу позовної давності необхідно виходити не з часу, коли сторони розірвали шлюб, а з часу, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого майнового права, оскільки сам по собі факт припинення шлюбу не свідчить про порушення права власності одного із подружжя. Неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років з дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які б підтверджували заперечення права одного з подружжя на набуте у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності.

Водночас залишення без розгляду попереднього позову про поділ спірного майна, що є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, є свідченням обізнаності особи про порушення свого права, відповідно є моментом початку перебігу строку позовної давності.

Позивач звернулася до суду з позовом до відповідача про поділ спільного сумісного майна подружжя. Позовна заява мотивована тим, що вони з відповідачем, перебуваючи у шлюбі, викупили з колгоспу житловий будинок з господарсько-побутовими будівлями, вказаний житловий будинок є її з відповідачем спільною сумісною власністю. Таким чином, просила визнати за нею право власності на 1/2 частину житлового будинку з господарсько-побутовими будівлями в порядку поділу спільного сумісного майна подружжя та право користування 1/2 частиною земельної ділянки для будівництва та обслуговування вказаного житлового будинку, як власника відповідної частки житлового будинку.

Рішенням Кіровоградського районного суду Кіровоградської області у задоволенні позову відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що позивач пропустила трирічний строк для звернення до суду із указаним позовом.

Постановою Кропивницького апеляційного суду рішення Кіровоградського районного суду Кіровоградської області скасовано в частині відмови поділити житловий будинок та ухвалено нове рішення, яким позов задоволено частково: в порядку поділу спільного сумісного майна подружжя, визнано за позивачем право власності на 1/2 частини житлового будинку з господарсько-побутовими будівлями. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що висновки суду першої інстанції про відмову у задоволенні позову є передчасними, оскільки про порушення свого права позивач дізналася у 2018 році, коли відповідач почав оформлювати документи для отримання земельної ділянки (на якій розташований будинок) в особисту приватну власність.

Постановою Верховного Суду постанову Кропивницького апеляційного суду скасовано, рішення Кіровоградського районного суду Кіровоградської області залишено в силі.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

На момент придбання спірного будинку (квітень 2000 року) діяли норми КпШС України, відповідно до частини першої статті 22

якого майно, нажите подружжям за час шлюбу, є його спільною сумісною власністю. Кожен із подружжя має рівні права володіння, користування і розпорядження цим майном. З огляду на зазначене, правильним є висновок суду першої й апеляційної інстанцій про те, що спірне домоволодіння є об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

Частиною третьою статті 29 КпШС України передбачалося, що для вимоги про поділ майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя, встановлюється трирічний строк позовної давності. Згідно зі статтею 11 КпШС України у тих випадках, коли для окремих вимог встановлено строк позовної давності, він обчислюється, якщо інше не встановлено законом, з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права. Аналогічний порядок обчислення перебігу позовної давності визначено й частиною другою статті 72 СК України.

Тому вирішуючи питання перебігу позовної давності за вимогами про поділ спільного майна подружжя, суди мають врахувати, що при визначенні початку перебігу позовної давності необхідно виходити не з часу, коли сторони розірвали шлюб, а з часу, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого майнового права, оскільки сам по собі факт припинення шлюбу не свідчить про порушення права власності одного із подружжя. Неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років з дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які б підтверджували заперечення права одного з подружжя на набуте у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності.

Суд першої інстанції, відмовляючи у задоволенні позову, дійшов правильного висновку про те, що трирічний строк позовної давності для вимог про поділ майна, що є спільною сумісною власністю подружжя, застосовується, коли ці вимоги заявлені після розірвання шлюбу, і обчислюється починаючи з дня, коли один із подружжя дізнався або повинен був дізнатися про порушення його права на це майно після розірвання шлюбу.

Отже, позивач пропустила строк позовної давності для звернення до суду із цим позовом, оскільки вона ще у 2013 році зверталася до суду із позовом про поділ майна, що є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, який ухвалою Кіровоградського районного суду Кіровоградської області за її заявою залишено без розгляду.

Установлено, що звертаючись у 2013 році до суду з позовом про поділ майна подружжя позивач просила поділити той самий будинок, що і в справі яка переглядається, тобто про порушення своїх майнових прав на будинок позивач дізналася ще у 2013 році, коли вперше звернулася до суду з позовом про поділ майна подружжя.

З урахуванням встановлених обставин справи, суд касаційної інстанції погодився з висновками суду першої інстанції про те, що позивачем пропущено строк позовної давності для звернення до суду, оскільки про порушення своїх майнових прав на будинок позивач дізналася ще у 2013 році.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87759973>

3.1.2. Справи щодо стягнення аліментів

Постанова Верховного Суду від 15.01.2020 року у справі №334/7702/16 (провадження № 61-42142св18)

Формули розрахунку пені за несвоєчасну сплату аліментів

1. Розмір пені за кожним простроченим місячним платежем розраховується за формулою:

заборгованість за місяць X кількість днів заборгованості X 1 %.

2. Загальна сума пені за несплату або несвоєчасну сплату аліментів має розраховуватися за формулою:

$$P = (A1 \times 1\% \times Q1) + (A2 \times 1\% \times Q2) + \dots + (An \times 1\% \times Qn)$$

P – загальна сума пені за несплату або прострочення сплати аліментів, обраховується позивачем на момент подачі позову;

A1 – нарахована сума аліментів за перший місяць;

Q1 – кількість днів прострочення сплати суми аліментів, починаючи з першого дня першого місяця, наступного за місяцем, у якому мали бути сплачені, але не сплачувалися аліменти, до дня їх фактичної виплати;

A2 – нарахована сума аліментів за другий місяць;

Q2 – кількість днів прострочення сплати суми аліментів, починаючи з першого дня першого місяця, наступного за місяцем, у якому мали бути сплачені, але не сплачувалися аліменти, до дня їх фактичної виплати;

An – нарахована сума аліментів за останній місяць перед подачею позову;

Qn – кількість днів прострочення сплати аліментів за останній місяць.

Позивач звернулася до суду з позовом до відповідача про стягнення додаткових витрат та неустойки (пені), у зв'язку з несплатою аліментів. Позов мотивовано тим, що рішенням Хортицького районного суду м. Запоріжжя з відповідача стягнуто аліменти на її користь на утримання сина у розмірі 1/3 частини усіх видів заробітку (доходу) щомісячно і до його повноліття. Однак, відповідач нараховані державним виконавцем аліменти систематично не сплачував, заборгованість по аліментах була постійною, але змінювався її розмір. З урахуванням уточнених позовних вимог просила стягнути з відповідача неустойку (пеню) у зв'язку з несплатою аліментів у розмірі 95 913,11 грн та 13 890,19 грн додаткових витрат на дитину.

Рішенням Ленінського районного суду м. Запоріжжя позов задоволено частково. Стягнуто з відповідача 3 804,13 грн. пені за прострочення сплати аліментів, а також 427,57 грн витрат на придбання путівки в пансіонат. Задовольняючи частково позовні вимоги щодо стягнення пені за прострочення сплати аліментів, суд першої інстанції виходив із того, що позивач має право на стягнення пені, проте нею було невірною розраховано її розмір.

Постановою апеляційного суду Запорізької області, рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя скасовано в частині відмови в позовних вимогах про додаткові витрати на лікування. В іншій частині щодо стягнення пені - залишено без змін.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду Запорізької області в частині позовних вимог про стягнення неустойки (пені), у зв'язку з несплатою аліментів та направив справу в цій частині на новий розгляд.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Згідно частини першої статті 196 СК України (в редакції на час постановлення судових рішень) у разі виникнення заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду або за домовленістю між батьками, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100 відсотків заборгованості.

Відповідач зобов'язаний сплачувати аліменти, що свідчить про наявність презумпції вини платника аліментів у виникненні заборгованості з їх сплати та є підставою для застосування до відповідача відповідальності, передбаченої частиною першою статті 196 СК України. Обов'язок доведення відсутності вини у виникненні заборгованості зі сплати аліментів покладається на боржника.

Суд першої інстанції, з урахуванням правової позиції, викладеній у постанові Верховного Суду України від 02 листопада 2016 року у справі № 6-1554цс16, розрахував пеню за наступною формулою: заборгованість за аліментами за місяць помножена на 1% пені і помножена на кількість днів місяця, в якому виникла заборгованість. Загальна сума неустойки (пені) визначена шляхом додавання нарахованої пені за кожен із прострочених платежів (за кожен місяць).

Відповідно до частини четвертої статті 263 ЦПК України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

В постанові Великої Палати Верховного Суду від 03.04.2019 у справі № 333/6020/16-ц (провадження № 14-б1бцс18) зроблено висновок, що «правило про стягнення неустойки (пені) у розмірі 1% від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення полягає в тому, що при обчисленні загальної суми пені за прострочення сплати аліментів враховується розмір несплачених аліментів за кожен місяць та кількість днів прострочення за кожним платежем окремо.

Аліменти нараховуються щомісячно, тому строк виконання цього обов'язку буде різним, а отже, кількість днів прострочення сплати аліментів за кожен місяць також буде різною.

Законодавець установив розмір пені - 1% за кожен день прострочення та період, за який нараховується пеня - за кожен день, починаючи з наступного, у який мала бути здійснена сплата аліментів за відповідний місяць, але таке зобов'язання не було виконане, і до дня, у який проведена сплата заборгованості чи до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені.

Таке правило застосовується у разі прострочення виконання зобов'язання зі сплати аліментів за місяць, у який вони мали бути сплачені.

Розмір пені за місячним платежем розраховується так: заборгованість зі сплати аліментів за конкретний місяць (місячний платіж) необхідно помножити на кількість днів заборгованості, які відраховуються з першого дня місяця, наступного за місяцем, у якому мали бути сплачені, але не сплачувалися аліменти, до дня їх фактичної виплати (при цьому день виконання зобов'язання не включається до строку заборгованості) та помножити та 1 відсоток.

Тобто формула така: заборгованість за місяць x кількість днів заборгованості x 1%.

За цим правилом обраховується пеня за кожним простроченим місячним платежем.

Загальний розмір пені становить суму розмірів пені, обрахованої за кожним місячним (періодичним) платежем.

У разі виплати аліментів частинами, необхідно зазначити, що якщо такі часткові платежі вчинені протягом місяця, у якому повинні сплачуватися аліменти, і їх загальна сума становить місячний платіж, визначений у рішенні суду про стягнення аліментів, вважається, що той з батьків, який повинен сплачувати аліменти, виконав ці зобов'язання.

У разі, якщо місячний платіж сплачено не у повному розмірі, то пеня буде нараховуватися з першого дня місяця, наступного за місяцем сплати чергового платежу, на різницю між розміром, який мав бути сплачений на утримання дитини, та розміром фактично сплачених аліментів з урахуванням строку прострочення та ставки пені - 1%.

Строк прострочення вираховується з урахуванням раніше зазначеного правила і починає перебіг з першого дня місяця, наступного за місяцем внесення періодичного платежу, до дня, який передує дню сплати заборгованості.

У разі, якщо заборгованість зі сплати аліментів погашено частково в іншому місяці, то визначення пені на заборгованість зі сплати аліментів розраховується з урахуванням розміру несплаченої частки аліментів за певний місяць з дня сплати частки місячного платежу і до дня, який передує дню погашення заборгованості за відповідним місячним платежем, помножено на 1%»

Отже загальна сума пені за несплату або несвоєчасну сплату аліментів має розраховуватися за формулою:

$$P=(A1x1\%xQ1)+(A2x1\%xQ2)+ (Anx1\%xQn), \text{ де:}$$

P - загальна сума пені за несплату або прострочення сплати аліментів, обраховується позивачем на момент подачі позову;

A1 - нарахована сума аліментів за перший місяць;

Q1 - кількість днів прострочення сплати суми аліментів, починаючи з першого дня першого місяця, наступного за місяцем, у якому мали бути сплачені, але не сплачувалися аліменти, до дня їх фактичної виплати;

A2 - нарахована сума аліментів за другий місяць;

Q2- кількість днів прострочення сплати суми аліментів, починаючи з першого дня першого місяця, наступного за місяцем, у якому мали бути сплачені, але не сплачувалися аліменти, до дня їх фактичної виплати;

Ап- нарахована сума аліментів за останній місяць перед подачею позову;

Qп- кількість днів прострочення сплати аліментів за останній місяць.

Вирішуючи спір, суди дійшли обґрунтованого висновку про те, що з вини відповідача, який зобов'язаний сплачувати аліменти, виникла заборгованість по аліментах, однак, провели невірний розрахунок.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87334263>.

Постанова Верховного Суду від 17.02.2020 року у справі № 459/2189/18 (провадження № 61-6575св19)

Суд може збільшити розмір аліментів, на підставі ст. ст. 181, 192 СК України, навіть за відсутності доказів покращення майнового стану платника аліментів, якщо встановить, що раніше визначений судом розмір аліментів є меншим встановленої частини прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Позивач звернулась до суду із позовом до відповідача про збільшення розміру аліментів. Позовна заява мотивована тим, що рішенням Червоноградського міського суду Львівської області з відповідача на її користь стягнуто аліменти на сина у розмірі 650 грн щомісячно, починаючи з 07.04.2015 до досягнення дитиною повноліття.

Позивач посилалась на те, що у зв'язку із збільшенням розміру прожиткового мінімуму та ростом цін розмір аліментів не дозволяє забезпечити матеріально дитину усім необхідним.

Рішенням Червоноградського міського суду Львівської області позов задоволено. Стягнуто з відповідача аліменти на утримання сина у твердій грошовій сумі у розмірі 2 000,00 грн щомісячно, але не менше 50 % прожиткового мінімуму для кожної дитини відповідного віку, починаючи з дня набрання рішенням законної сили до повноліття дитини.

Постановою Львівського апеляційного суду рішення Червоноградського міського суду Львівської області змінено в частині розміру аліментів до 1000 грн. щомісячно. Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що, ухвалюючи оскаржуване рішення, суд першої інстанції не врахував, що відповідач є працездатним, однак з 13.12.2013 був звільнений з роботи, що свідчить про відсутність підстав вважати, що майновий стан платника аліментів змінився.

Верховний Суд погодився з такими висновками апеляційного суду, зазначивши наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Згідно з частиною першою статті 192 СК України розмір аліментів, визначений за рішенням суду або за домовленістю між батьками, може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим кодексом.

Враховуючи зміст статей 181, 192 СК України, розмір аліментів, визначений рішенням суду, не вважається незмінним. Отже, у зв'язку із значним покращенням матеріального становища платника аліментів один із батьків дитини може подати до суду заяву про збільшення розміру аліментів. Значне погіршення матеріального становища платника аліментів може бути підставою для його вимоги про зменшення розміру аліментів.

У пункті 23 постанови Пленуму Верховного суду України від 15 травня 2006 року № 3 «Про застосування судами окремих норм СК України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» судам роз'яснено, що розмір аліментів, визначений судовим рішенням або за домовленістю між батьками, суд може змінити за позовом платника або одержувача аліментів у зв'язку зі зміною матеріального чи сімейного стану, погіршення чи поліпшення здоров'я когось із них. Якщо суд встановить, що матеріальне становище платника аліментів, дозволяє йому утримувати дитину, він може збільшити розмір аліментів (частку заробітку (доходу), яка буде стягуватися як аліменти на дитину), що підлягає стягненню з платника аліментів. Свідченням матеріального становища платника аліментів, є величина витрат на утримання особою себе та членів своєї сім'ї. Під зміною сімейного стану розуміється з'явлення у сім'ї платника або одержувача аліментів осіб, яким вони за законом зобов'язані надавати утримання і які фактично знаходяться на їх утриманні. Таким чином, особа, яка одержує аліменти - одержувач аліментів, може звернутися до суду з позовом про збільшення розміру аліментів на дитину, якщо погіршилося його матеріальне становище, сімейний стан чи стан його здоров'я або ж покращилося матеріальне становище, сімейний стан чи стан здоров'я платника аліментів.

З урахуванням вказаного, встановивши, що раніше визначений судом розмір аліментів становить менше 1/3 частини прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, що є недостатнім для забезпечення належного утримання дитини і її гармонійного розвитку, і позивач не має можливості працювати і отримувати доходи, оскільки перебуває у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, що свідчить про погіршення її майнового стану, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про визначення аліментів у розмірі 1 000,00 грн на місяць, врахувавши при цьому відсутність доказів покращення майнового стану платника аліментів.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87733023>.

Постанова Верховного Суду від 31.01.2020 року року у справі № 484/2230/17 (провадження № 61-1460св18)

Придбання шкільного одягу, взуття та шкільного приладдя не є додатковими витратами у розумінні статті 185 СК України, тому не підлягають стягненню. Саме по собі навчання дитини у шкільному навчальному закладі не може безумовно свідчити, що витрати, пов'язані з навчанням у ньому, викликані особливими обставинами.

Позивач звернулася до суду з позовом до відповідача про збільшення розміру аліментів на утримання неповнолітніх дітей. Позивач просила суд збільшити розмір аліментів, які сплачує відповідач з 1 500 грн до 4 816 грн щомісячно та стягнути з відповідача на свою користь вартість понесених додаткових витрат на утримання дітей у розмірі 3 050 грн.

Рішенням Первомайського міськрайонного суду Миколаївської позов задоволено частково. Збільшено розмір аліментів, які сплачує відповідач на користь позивача з 1 500 грн до 3 000 грн щомісячно до досягнення дітьми повноліття, стягнуто 3 050 грн додаткових витрат на утримання дітей. Рішенням суду першої інстанції мотивовано тим, що з часу винесення судом рішення про стягнення з відповідача аліментів збільшився розмір прожиткового мінімуму, ціни на продукти харчування, товари та інші послуги.

Рішенням Апеляційного суду Миколаївської області рішення Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області в частині розміру стягнення аліментів на утримання дітей змінено - зменшено розмір аліментів з 3 000 грн до 2 000 грн щомісячно.

Рішенням Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області в частині стягнення додаткових витрат на дітей скасовано, у стягненні додаткових витрат на дітей відмовлено. Скасовуючи рішення місцевого суду в частині відмови у стягненні додаткових витрат на дітей, суд апеляційної інстанції виходив із того, що понесені позивачем витрати на придбання шкільного одягу, взуття та шкільного приладдя не можна віднести до додаткових витрат у розумінні статті 185 СК України.

Верховний Суд погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції, зазначивши наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Статтю 185 СК України визначено, що той з батьків, з кого присуджено стягнення аліментів на дитину, а також той з батьків, до кого вимога про стягнення аліментів не була подана, зобов'язані брати участь у додаткових витратах на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо).

Розмір участі одного з батьків у додаткових витратах на дитину в разі спору визначається за рішенням суду, з урахуванням обставин, що мають істотне значення.

Додаткові витрати на дитину можуть фінансуватися наперед або покриватися після їх фактичного понесення разово, періодично або постійно.

Вирішуючи питання щодо розміру коштів, які підлягають стяг-

ненню на додаткові витрати, суди повинні враховувати, в якій мірі кожен із батьків зобов'язаний брати участь у цих витратах з огляду на матеріальне та сімейне становище сторін та інші інтереси й обставини, що мають істотне значення. У випадку, коли матеріальне становище батьків не дозволяє забезпечити повну оплату додаткових витрат, вони можуть бути компенсовані лише частково.

Ураховуючи наведене, суд визначає розмір додаткових витрат на дитину, зумовлених особливими обставинами, одному з батьків у твердій грошовій сумі.

Наявність таких додаткових витрат має довести особа, що заявляє позовні вимоги про їх стягнення. Ці кошти є додатковими, на відміну від коштів, які отримуються одним з батьків на утримання дитини.

Аналіз наведеної норми закону дає підстави для висновку, що в окремих випадках за наявності особливих обставин, крім звичайних витрат на дитину вимагаються додаткові. Розмір додаткових витрат повинен визначатися залежно від передбачуваних або фактично понесених витрат на дитину.

Дане положення стосується особливих обставин, приблизний перелік яких надається зазначеною статтею. До таких особливих обставин закон відносить насамперед випадки, коли дитина, яка знаходиться на утриманні батьків, потребує додаткових витрат на неї у зв'язку із розвитком певних її здібностей чи то страждає на тяжку хворобу. Особливі обставини можуть бути зумовлені, як негативними (хвороба), так і позитивними фактами (схильність дитини до музики, що потребує купівлі музичного інструменту, або до певного виду спорту, що вимагає додаткових матеріальних витрат, або дитина потребує оздоровлення та відпочинку біля моря чи на гірському курорті). Наявність таких особливих обставин підлягає доведенню особою, яка пред'явила такий позов.

Аналогічна правова позиція викладена у постанові Верховного Суду України від 13 вересня 2017 року у справі № 749/106/17 (провадження № 6-1489цс17) та постанові Верховного Суду від 17 травня 2018 року у справі № 643/11742/16-ц (провадження № 61-26879св18).

Встановивши, що придбання шкільного одягу, взуття та шкільного приладдя не є додатковими витратами, які викликані особливими обставинами, у розумінні статті 185 СК України, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про скасування рішення місцевого суду та відмову у задоволенні позову в цій частині.

Апеляційний суд правильно зазначив, що саме по собі навчання дитини у шкільному навчальному закладі не може безумовно свідчити, що витрати, пов'язані з навчанням у ньому, викликані особливими обставинами.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87334291>

Постанова Верховного Суду від 29.01.2020 року у справі № 309/2507/17 (провадження № 61-3630св18)

Стаття 105 ЦПК України 2004 року визначає право боржника

звернутися до суду із заявою про скасування судового наказу, однак зазначена норма не поширюється на аліментні зобов'язання. У разі незгоди з судовим наказом про стягнення аліментів боржник має право звернутися до суду із заявою про перегляд судового наказу за нововиявленими обставинами в порядку, встановленому главою 4 розділу V ЦПК України 2004 року, або з позовом про зменшення розміру аліментів, якщо судовий наказ видано відповідно до пункту 4 частини першої статті 96 цього Кодексу.

Позивач звернувся до суду із заявою про видачу судового наказу щодо стягнення з відповідача на його користь аліментів на утримання сина в розмірі 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку щомісячно до досягнення дитиною повноліття.

Хустським районним судом Закарпатської області винесено судовий наказ та стягнуто з відповідача аліменти на утримання сина в розмірі 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Відповідач не погоджується з виданим наказом, подала до суду заяву про скасування вищевказаного судового наказу, посиляючись на те, що дитина проживає разом з батьком лише з вівторка по четвер, а в інші дні - живе з нею. Вважає, що за таких обставин відсутні підстави для стягнення з неї аліментів.

Ухвалою Хустського районного суду Закарпатської області, залишеною без змін постановою Апеляційного суду Закарпатської області, відмовлено у прийнятті заяви відповідача про скасування судового наказу, роз'яснено заявнику, що вона має право звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів чи про звільнення від їх сплати. Судове рішення місцевого суду мотивоване тим, що чинним законодавством не передбачено можливості подання боржником заяви про перегляд (скасування) судового наказу у справах про стягнення аліментів.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій та зазначив наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до частини першої статті 105 ЦПК України 2004 року боржник має право протягом десяти днів з дня отримання копії судового наказу та доданих до неї документів подати заяву про його скасування, крім випадків видачі судового наказу відповідно до пунктів 4, 4-1 частини першої статті 96 цього Кодексу. Заява про скасування судового наказу може також бути подана органами та особами, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Згідно з частиною сьомою статті 105 ЦПК України 2004 року у разі видачі судового наказу відповідно до пункту 4 частини першої статті 96 цього Кодексу боржник має право звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів.

Відповідно до частини першої статті 361 ЦПК України рішення або ухвала суду, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, а також судовий наказ можуть бути переглянуті у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Аналіз вищезазначених норм процесуального права дає підстави для висновку про те, стаття 105 ЦПК України 2004 року

визначає право боржника звернутися до суду із заявою про скасування судового наказу, однак зазначена норма не поширюється на аліментні зобов'язання. У разі незгоди з судовим наказом про стягнення аліментів боржник має право звернутися до суду із заявою про перегляд судового наказу за нововиявленими обставинами в порядку, встановленому главою 4 розділу V ЦПК України 2004 року, або з позовом про зменшення розміру аліментів, якщо судовий наказ видано відповідно до пункту 4 частини першої статті 96 цього Кодексу.

Разом з цим Верховний Суд визнав помилковим висновок місцевого суду про те, що заявник має право звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів, оскільки у справі, яка переглядається, судовий наказ було видано не на підставі пункту 4, а відповідно до пункту 4-1 частини першої статті 96 ЦПК України 2004 року.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87423812>

3.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини

Постанова Верховного Суду від 26.02.2020 року у справі № 206/532/18 (провадження № 61-11726св19)

Тлумачення частини першої статті 161 СК України свідчить, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини враховується ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною (як виконують батьки свої батьківські обов'язки по відношенню до дитини, як враховують її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним з батьків і дитиною); можливість створення дитині умов для виховання і розвитку.

Матір дитини звернулася до суду з позовом про визначення місця проживання дитини разом з нею, відібрання дитини. Позовна заява була мотивована тим, що проживання сина з батьком не відповідає інтересам сина, оскільки йому менше трьох років і батько не зможе в повній мірі на даному етапі забезпечити нормальний розвиток дитини, його здорове харчування та належний медичний огляд.

Відповідач звернувся із зустрічним позовом про визначення місця проживання дитини з ним, обґрунтовуючи свою позицію тим, що позивач за власним бажанням покинула родину з метою влаштування особистого життя, дитина фактично проживає із батьком, крім того весь час родина перебувала на його забезпеченні, позивачка виходячи із її доходів, не може самостійно утримувати дитину, крім того вона не зверталась до органу опіки та піклування щодо вирішення питання про місце проживання дитини. Посилаючись на висновок служби у спра-

вах дітей, просив суд визначити місце проживання малолітньої дитини разом з батьком.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, позов позивача було задоволено частково, визначено місце проживання малолітньої дитини разом з матір'ю. У задоволенні вимоги про відібрання дитини відмовлено. У задоволенні зустрічного позову батька відмовлено.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив з принципу пріоритетності прав та інтересів дитини, брав до уваги відповідальне ставлення матері до виконання своїх обов'язків, зокрема факт проживання малолітньої дитини разом з нею після припинення сторонами подружніх стосунків.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд дійшов до висновку про часткове задоволення касаційної скарги, скасування постанови апеляційного суду, направлення справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції у зв'язку з наступним:

Тлумачення частини першої статті 161 СК України свідчить, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини враховується ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною (як виконують батьки свої батьківські обов'язки по відношенню до дитини, як враховують її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним з батьків і дитиною); можливість створення дитині умов для виховання і розвитку.

Аналогічний висновок щодо застосування частини першої статті 161 СК України зроблений в постановках Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 03 травня 2018 року у справі № 754/5128/16–ц, від 02 серпня 2018 року у справі № 459/1640/17 та від 22 серпня 2018 року у справі № 539/1406/17.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16–ц (провадження № 14–327цс18) зроблено висновок, що Декларація прав дитини не є міжнародним договором у розумінні Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року та Закону № 1906–IV, а також не містить положень щодо набрання нею чинності. У зв'язку із цим Декларація прав дитини не потребує надання згоди на її обов'язковість Верховною Радою України і не є частиною національного законодавства України. Разом з тим положення Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої Верховною Радою України 27 лютого 1991 року, про те, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (стаття 3), узгоджуються з нормами Конституції України та законів України, тому саме її норми зобов'язані враховувати усі

суди України, розглядаючи справи, які стосуються прав дітей.

Разом з тим, при розгляді даної справи апеляційний суд керувався переважно принципом статті 6 Декларації прав дитини та обмежився констатуванням того, що під час розгляду справи не встановлено тих виняткових обставин, які б свідчили про неможливість проживання дитини з матір'ю. Суди не врахували, що Декларація прав дитини не є міжнародним договором, не має в Україні виключно обов'язкового характеру, не встановлює презумпції у відносинах батьків і дітей, у той час як Конвенція про права дитини, у якій реалізовано принцип домінують інтересів дитини понад іншими, ратифікована постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року, її норми є частиною національного законодавства згідно зі статтею 9 Конституції України.

Отже, апеляційний суд не перевіряв належним чином доводи апеляційної скарги батька дитини, не мотивував відхилення висновку органу опіки та піклування щодо доцільності у найкращих інтересах малолітнього визначення його місця проживання за місцем проживання батька, наявності або відсутності підстав для застосування статті 161 СК України крізь призму врахування найкращих інтересів дитини для визначення місця проживання із матір'ю, та зробив передчасний висновок про законність та обґрунтованість рішення суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87985017>

Постанова Верховного Суду від 12.02.2020 року у справі №461/3144/17 (провадження № 61–21215св19)

Право ініціювати питання про визначення способу участі одного із батьків у вихованні дитини, має той із подружжя хто проживає окремо, що відповідає положенням статті 159 СК України.

Вирішальним у справах про визначення місця проживання дитини є визначення місця проживання з кимось з батьків, а не сама адреса зазначеного місця, оскільки особа має право змінювати постійне місце проживання на свій розсуд.

Позивач звернулася до суду з позовом про визначення місця проживання та порядку виховання двох малолітніх дітей.

Відповідач звернувся із зустрічним позовом, обґрунтувавши зустрічні позовні вимоги тим, що після розірвання шлюбу він з вересня 2015 року по жовтень 2016 року продовжував проживати разом з дітьми. Після численних подружніх зрад відповідачки він переїхав проживати до своїх батьків, а діти залишились проживати з матір'ю, однак він разом зі своїми батьками продовжували приймати участь у вихованні дітей. Від дітей він постійно чув скарги на те, що позивачка залишала їх самих у дома на тривалий час без нагляду будь-кого з дорослих, з запізненням відводила їх до школи та дитячого садка, що негативно впливало на їх морально-психологічний стан.

Рішенням суду першої інстанції було визначено місце проживання дітей разом з матір'ю, визначено наступний порядок участі батька у вихованні дітей: перший тиждень місяця: з понеділка з 08:00 год. до неділі 18:00 год.; третій вихідні місяця: з п'ятниці, з 16:00 год. до неділі 18:00 год. діти перебувають з батьком. Літній період шкільних канікул діти проводять: протягом червня – з

батьком; протягом липня – з матір'ю; протягом серпня: з 01 по 15 серпня – з батьком; з 16 серпня до 01 вересня – з матір'ю. Інші канікули (осінні, зимові, весняні), в залежності від їх тривалості, діти проводять порівну днів з матір'ю та батьком.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що позивач та відповідач мають постійне місце проживання, постійне місце роботи та джерело існування, ними створені всі умови для проживання, виховання і розвитку дітей. Діти однаково прихильно відносяться до своїх батьків, кожен з яких намагається приділити дітям достатню увагу та виховання, дітям комфортно проживати, як з матір'ю так із батьком, про що вони висловились під час безпосереднього невимушеного спілкування з головуючим у справі. Ураховавши зазначене, суд дійшов висновку про наявність достатніх правових підстав для визначення місця проживання дітей з матір'ю, оскільки не встановив виняткових обставин у розумінні положень принципу 6 Декларації прав дитини, прийнятої Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листопада 1959 року (далі – Декларація прав дитини), відповідно до якого малолітня дитина не повинна бути розлучена зі своєю матір'ю – крім тих випадків, коли є виняткові обставини.

Суд не взяв до уваги висновок органу опіки та піклування про визначення місця проживання малолітніх дітей разом з батьком, оскільки в ньому не зазначено виключних обставин, які б давали підстави дійти висновку про можливість розлучення дітей з матір'ю, що є порушенням принципу 6 Декларації прав дитини. Суд вважав, що визначення місця проживання дітей з матір'ю буде відповідати забезпеченню найкращих інтересів дітей, задоволенню їх індивідуальних потреб відповідно до віку, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та сприятиме їх вихованню. Визначаючи спосіб та порядок участі батьків у вихованні та спілкуванні з дітьми, суд ураховував обставини справи, особистісні характеристики обох батьків та думку дітей, з метою визначення достатності часу перебування з дітьми, як матері, так і батька.

Суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення відповідно до якого було визначено місце проживання малолітніх дітей разом з батьком.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що законодавство України не містить норм, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною. Під заборону розлучення дитини зі своєю матір'ю в контексті Декларації прав дитини, яка не є міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, слід розуміти не обов'язковість спільного проживання матері з дитиною, а право на їх спілкування, турботу з боку матері та забезпечення з боку обох батьків, у тому числі й матері, прав та інтересів дитини. В статті 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року (далі – Конвенція про права дитини) визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Ураховавши наведене, а також тривалість проживання дітей з батьком (з січня 2017 року, що на час розгляду справи апеляційним судом становить майже три роки), який не чинить жодних перешкод у спілкуванні та зустрічах матері з дітьми, які можуть перебувати у неї по декілька днів і яких вона сама повертає батькові, а також

зважаючи на висновок органу опіки та піклування, апеляційний суд вважав за доцільне визначити місце проживання малолітніх дітей з батьком.

У задоволенні позовних вимог про встановлення порядку участі матері у вихованні дітей, суд апеляційної інстанції відмовив з огляду на встановлені судом фактичні обставини у справі та, що ініціювати встановлення такого порядку, за наявності потреби, має право матір, а не особа, з якою визначено місце проживання дітей.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд залишив постанову суду апеляційної інстанції без змін зважаючи на наступне:

Аналіз практики ЄСПЛ дає підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків.

У разі, якщо той із батьків, з ким проживає дитина, чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема якщо він ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, другий із батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод. Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування. В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, суд може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи. Під час вирішення спору щодо участі одного з батьків у вихованні дитини береться до уваги ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, в тому числі стан психічного здоров'я одного з батьків, зловживання ним алкогольними напоями або наркотичними засобами (частина перша та друга статті 159 СК України).

Скасовуючи рішення суду першої інстанції, апеляційний суд правильно вказав на помилковість посилання суду на принцип, задекларований у статті 6 Декларації прав дитини від 20 листопада 1959 року, про те, що дитина може бути розлучена з матір'ю лише у виняткових випадках, оскільки зазначена Декларація не є міжнародним договором, а тому з формально-юридичної точки зору не є жорстким правом, яке зобов'язує державу діяти у певний спосіб. В ієрархії джерел міжнародного права, що є складовою частиною національного законодавства відповідно до статі 19 Закону України «Про міжнародні договори України», вищу юридичну силу має Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року, у якій реалізовано принцип примату інтересів дитини понад усім, ратифікованої Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року, її норми відповідно до статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства.

Ураховуючи тривалість проживання малолітніх дітей з батьком (з січня 2017 року), сталість їх соціальних зв'язків з батьком, добросовісне виконання ним батьківських обов'язків, створення

для дітей необхідних умов для проживання та розвитку, забезпечення їх усім необхідним, а також відсутність з боку батька перехід у спілкуванні матері з дітьми та негативного впливу на їх виховання і розвиток, Верховний Суд вважає обґрунтованим висновок суду апеляційної інстанції про визначення місця проживання дітей разом з батьком, що за встановлених судом обставин найбільш відповідає інтересам дітей, що має першочергового значення при вирішенні зазначеного спору.

Посилання заявника на те, що суд апеляційної інстанції вийшов за межі позовних вимог та безпідставно визначив місце проживання дітей разом з батьком за його зареєстрованим місцем проживання, хоча батько просив визначити місце проживання дітей з ним за іншою адресою, не можуть бути підставою для скасування законного та обґрунтованого рішення, оскільки вирішальним у даній категорії справ є визначення місця проживання з кимось з батьків, а не сама адреса зазначеного місця, оскільки особа має право змінювати постійне місце проживання на свій розсуд.

Суд апеляційної інстанції обґрунтовано відмовив у задоволенні позовних вимог про встановлення порядку участі матері у вихованні дітей, оскільки право ініціювати питання про визначення способу участі одного із батьків у вихованні дитини, має право той із подружжя хто проживає окремо, що відповідає положенням статті 159 СК України.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87857518>

Постанова Верховного Суду від 26.02.2020 року у справі №756/8253/16-ц (провадження № 61-20092св18)

Перевага в матеріально-побутовому стані одного з батьків не є вирішальною умовою для передачі йому дітей.

Матір дитини звернулась до суду із позовною заявою про визначення місця проживання малолітньої дитини разом з нею. Батько дитини подав зустрічний позов, зазначивши, що він має стабільний чималий дохід, може створити всі умови для проживання та нормального розвитку дитини, задовольнити гармонійний розвиток особистості дитини в атмосфері любові, моральної та матеріальної забезпеченості. Мати дитини не має достатнього постійного доходу для матеріального забезпечення дитини, натомість у неї, крім спільного сина, є ще дитина від іншого шлюбу, вона мешкає у будинку, який знаходиться за межами міста Києва.

Рішенням суду першої інстанції залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції визначено місце проживання дитини з матір'ю. У задоволенні зустрічного позову відмовлено.

Задовольняючи первісний позов та відмовляючи у задоволенні зустрічного позову, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив з встановлених обставин справи, рівності прав та обов'язків батька й матері щодо своєї дитини, максимального урахування інтересів дитини, її віку та прихильності сина до матері.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд дійшов до висновку про залишення рішення суду першої та апеляційної скарги без змін, а касаційної скарги без задоволення зважаючи на наступне:

Місце проживання малолітньої дитини з одним із батьків визначається або за місцем проживання матері чи батька, або за конкретною адресою.

Із системного тлумачення пункту 1 статті 3, статті 9 Конвенції, частин другої, третьої статті 11 Закону України «Про охорону дитинства», ст.161 СК України випливає, що при вирішенні спору про визначення місця проживання дитини, суди мають враховувати передусім інтереси дитини. Встановлений сімейним законодавством принцип повної рівності обох батьків у питаннях виховання дітей може бути обмежений судом в інтересах дитини.

Суди вирішуючи спір, виходили з рівності прав та обов'язків батька й матері щодо своїх дітей, але надали перевагу інтересам дитини. Врахувавши прихильність дитини до кожного з батьків, особисті якості обох батьків, можливість створення належних умов для виховання.

Верховний Суд зазначає, що перевага в матеріально-побутовому стані одного з батьків не є вирішальною умовою для передачі йому дітей.

Верховний Суд вказує, що відсутність у відповідача судимості, психіатричних патологій та наркологічних захворювань, що, на його думку відповідача, є підтвердженням його можливості для самостійного виховання дитини, не спростовує правильного висновку судів першої та апеляційної інстанцій, оскільки відповідач не зазначає обставин, які завадили йому з часу розірвання шлюбу з 2012 року до 2016 рік приділяти увагу дитині і турбуватися про неї. У період з 2012 року до 2016 рік відповідач не цікавився долею своєї дитини, ігнорував свої права та обов'язків як батька, що свідчить про тимчасову мінливу заінтересованість батька щодо дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88103347>

Постанова Верховного Суду від 19.02.2020 року у справі №718/1768/18 (провадження № 61-10993св19)

Бажання дитини проживати разом з матір'ю не має вирішального значення у разі недосягнення дитиною віку, передбаченого частиною другою статті 160 СК України.

Особа звернулась до суду з позовом про визначення місця проживання малолітньої дитини з матір'ю. Зазначала, що її неодноразові звернення до з проханням повернути їй доньку батько дитини категорично ігнорує, крім того, забороняє їй бачитися з дитиною. Вважала, що донька має проживати з нею, вона має піклуватися про її розвиток та створити всі умови для належного виховання, що відповідає інтересам дитини.

Відповідач звернувся із зустрічним позовом про визначення місця проживання дитини з ним. Вважав, що дитина повинна проживати саме з батьком, оскільки з народження проживала з

ним, тривалий час перебувала без матері, має більшу прихильність до нього, відвідувала дошкільну установу за місцем його проживання, у дитини склався усталений розпорядок дня.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні первісного позову було відмовлено, зустрічний позов задоволено. Суд першої інстанції виходив виключно з інтересів самої малолітньої дитини, оскільки починаючи з народження дитини і до моменту її відібрання в серпні 2018 року із звичного для дитини середовища дитина проживала з батьком та його сім'єю, де була забезпечена всім необхідним. Матір дитини не працює, не має власного житла та самостійного доходу, проживає в житлі чоловіка та за рахунок його заробітку, який є мінімальним.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції було скасовано, визначено місце проживання дитини з матір'ю. Суд апеляційної інстанції виходив з того, що дитина із серпня 2018 року проживає з матір'ю, де наявні належні матеріально-побутові умови для проживання дитини, відвідує дошкільний заклад за місцем свого проживання. Суд також зазначив, що враховує думку самої дитини, яка неодноразово повідомляла про особисту прихильність до матері та бажання проживати з нею.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд дійшов висновку про скасування постанови суду апеляційної інстанції та залишення в силі рішення суду першої інстанції зважаючи на наступне:

Відповідно до частини першої статті 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 рокув усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Положення Конвенції про права дитини, яка ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 року, узгоджуються з нормами Конституції України та законів України, її норми мають вищу юридичну силу, мають імперативний характер. Норми Конвенції зобов'язані враховувати всі суди України, розглядаючи справи, які стосуються прав дітей.

Ухвалюючи рішення у справі «М. С. проти України» від 11 липня 2017 року (заява № 2091/13), Європейський суд з прав людини наголосив, що в таких справах основне значення має вирішення питання про те, що найкраще відповідає інтересам дитини. На сьогодні існує широкий консенсус, у тому числі в міжнародному праві, на підтримку ідеї про те, що у всіх рішеннях, що стосуються дітей, їх найкращі інтереси повинні мати першочергове значення.

Європейський суд з прав людини зауважив, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним.

Системний аналіз зазначених норм права, практики Євро-

пейського суду з прав людини, дає підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи з об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків.

Рішення апеляційного суду вказаним висновками не відповідає. Визначаючи місце проживання дитини з матір'ю, суд не врахував усіх обставин справи, пославшись при цьому на прихильність дитини до матері.

Практичний психолог у судовому засіданні пояснила, що дитина схильна до нав'ювання зогляду на свій вік, вона піддається маніпулюванню з боку дорослих, які цим користуються. Дитина заплуталась в «мамах і татах», вона тривожна, не впевнена. А тому точно визначити з ким би дитина хотіла проживати насправді, на даний час не можливо, оскільки висловлювання дитини - це результат маніпулювання дорослих. Рекомендувала покроково змінювати життя дитини, а не вчиняти радикальні заходи.

Відповідно до статті 6 Європейської конвенції про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року під час розгляду справи, що стосується дитини, перед прийняттям рішення судовий орган надає можливість дитині висловлювати її думки і приділяє їм належну увагу.

З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства. Закріплення цього права підкреслює, що дитина є особистістю, з думкою якої потрібно рахуватись, особливо при вирішенні питань, які безпосередньо її стосуються.

Суд першої інстанції, визначаючи місце проживання малолітньої дитини саме з батьком, правильно зазначив, що бажання дитини проживати разом з матір'ю, що було висловлено нею у судовому засіданні, не має вирішального значення у зв'язку з недосягненням нею віку, передбаченого частиною другою статті 160 СК України. насамперед суд першої інстанції виходив суто з інтересів самої малолітньої дитини, врахував, що починаючи з народження дитини і до моменту її одностороннього відібрання в серпні 2018 року із звичного для неї середовища дитина проживала з батьком та його сім'єю, де була забезпечена всім необхідним. Мати дівчинки не працює, не має власного житла та самостійного доходу, проживає в житлі чоловіка та за його рахунок. Мати дівчинки значний період часу перебувала на стаціонарному довготривалому лікуванні, в цей час із дочкою не спілкувалася, не цікавилась її долею. Крім того, суд врахував, що в 2010 році за рішенням суду матір дитини була позбавлена батьківських прав стосовно двох старших дочок з якими не спілкується з часу позбавлення її батьківських прав та їхню долею не цікавиться.

Апеляційний суд не врахував, що тимчасове проживання дитини з матір'ю мало місце внаслідок протиправної та односторонньої зміни місця такого проживання нею самою, а висловленій дитиною думці про бажання проживати з матір'ю суд першої інстанції дав належну оцінку з урахуванням віку дитини та її психологічного стану, орган опіки та піклування висловився за визначення місця проживання дитини з батьком, що відповідає тиме реальним найкращим інтересами дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88103289>

Постанова Верховного Суду від 15.01.2020 року у справі № 200/952/18 (провадження № 61-14859св19)

За відсутності спору щодо того з ким із батьків будуть проживати неповнолітні діти суд може вирішити питання про залишення проживання дитини з матір'ю чи батьком одночасно з вимогою про розірвання шлюбу.

Лише за наявності такого спору між батьками суд повинен роз'яснити сторонам порядок вирішення питання про визначення місця проживання дитини.

Особа звернулась до суду із позовом про розірвання шлюбу. Просила суд розірвати шлюб та залишити неповнолітню дитину проживати разом з нею.

Заочним рішенням суду першої інстанції позовні вимоги позивачки були задоволені, шлюб розірвано, після розірвання шлюбу неповнолітню дитину залишено проживати з матір'ю. Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції було залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Під час вирішення питання про визначення місця проживання дитини, участь органу опіки та піклування є обов'язковою, а позивач до заяви про визначення місця проживання дитини повинен надати висновок органу опіки та піклування про доцільність проживання дитини з одним із батьків, характеристики з місця проживання, роботи, місця навчання дитини (гуртків), медичні довідки (судом обов'язково враховується стан здоров'я як батьків, так і дитини), довідки про доходи (інші документи, які підтверджують матеріальне становище заявника), акти обстеження житлово-побутових умов, документи, що підтверджують право власності на житло.

Водночас місцевим судом під час розгляду цієї справи не вирішувалось питання про визначення місця проживання дитини.

За загальним правилом за відсутності спору щодо того з ким із батьків будуть проживати неповнолітні діти суд може вирішити питання про залишення проживання дитини з матір'ю чи батьком одночасно з вимогою про розірвання шлюбу.

Лише за наявності такого спору між батьками суд повинен роз'яснити сторонам порядок вирішення питання про визначення місця проживання дитини.

Матеріали справи не містять доказів про наявність такого спору між сторонами.

У зв'язку з цим, Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87052961>

3.1.4. Справи, пов'язані із міжнародним викраденням дітей

Постанова Верховного Суду від 05.02.2020 року у справі № 521/16839/18

(провадження №61-5573св19)

Положення абзацу другого статті 12 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей є виключними обставинами та застосовуються лише в разі, коли процедура повернення розпочата після спливу річного терміну з моменту викрадення дитини.

Жодне з рішень, прийнятих відповідно до цієї Конвенції, щодо повернення дитини не можна вважати таким, що вирішує будь-яке питання про піклування. Тобто, рішення про повернення дитини не може позбавити права особу, яка зобов'язується повернути дитину в державу її постійного місця проживання, звернутися до суду та отримати рішення по суті питання піклування про дитину.

Особа звернулась до суду із позовом про визнання незаконним утримання на території України малолітньої дитини, повернення дитини до місця постійного проживання до Республіки Вірменія. Позовна заява була мотивована тим, що дитина з дня народження постійно проживала на території Республіки Вірменія, має вірменське підданство та національність. Відповідачка без його дозволу та згоди вивезла дитину до України, самостійно змінила місце проживання і визначила її нове місце проживання в Україні. Відповідач подала зустрічний позов у якому просила визначити місце проживання сина з матір'ю.

Рішенням суду першої інстанції первинний та зустрічний позов було залишено без задоволення. Рішення було мотивоване тим, що спір вирішено виходячи з найкращих інтересів дитини, оскільки на дату початку процедури повернення дитини в адміністративному та судовому порядку з території України за зверненням заявника минуло більше одного року та дитина прижилась у своєму новому середовищі. Місцевий суд також указав, щонаявний ризик того, що повернення дитини може завдати їй фізичної або психічної шкоди або створити для дитини нетерпиму обстановку та, зокрема, порушити її тісний зв'язок з матір'ю.

Постановою апеляційної інстанції дане рішення залишене без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Залишаючи рішення суду першої інстанції без змін, апеляційний суд проігнорував ту обставину, що через місяць після вивезення дитини з Республіки Вірменія, позивачем вживались відповідні дії щодо повернення дитини шляхом звернення до Міністерства Юстиції Республіки Вірменія, яке передало відповідну заяву до Міністерства юстиції України. Зважаючи на те, що переміщення дитини відбулось 04 травня 2017 року, позов про повернення дитини пред'явлено у жовтні 2018 року, однак з 12 червня 2017 року позивачем вживались визначені Конвен-

цією дії щодо повернення дитини, суди попередніх інстанцій не виправдано застосували абзац другий статті 12 Конвенції, положення якого є виключними обставинами лише в разі, коли процедура повернення розпочата після спливу річного терміну з моменту викрадення дитини.

Згідно зі ст.17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди при розгляді справ застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Відповідно до висновків Європейського суду з прав людини, висловлених у рішенні «Шнеерсоне і Кампанелла проти Італії» рішення про повернення дитини до держави її постійного проживання на підставі Конвенції не може прийматися автоматично без урахування усіх важливих обставин, про що свідчать встановлені Конвенцією випадки, за яких компетентний орган може відмовити у наданні розпорядження про повернення дитини. При вирішенні таких справ суди повинні керуватися дотриманням найкращих інтересів дитини. Під найкращими інтересами дитини варто розуміти можливість збереження зв'язків з сім'єю, якщо не буде встановлено небажаність таких зв'язків, і можливість розвитку в здоровому середовищі. Суд повинен детально перевірити сімейну ситуацію і врахувати ряд факторів, зокрема, емоційного, психологічного, матеріального і медичного характеру, та надати розумну оцінку інтересам кожного із батьків та інтересам дитини, які мають найважливіше значення.

Європейський суд з прав людини у справі «Х проти Латвії» («Х v. Latvia») № 27853/09 (§ 101) зазначив, що в контексті розгляду поданого в рамках Гаазької Конвенції 1980 року запиту про повернення, який відповідним чином є відмінним від провадження щодо батьківської опіки, поняття найкращих інтересів дитини повинне оцінюватися у світлі виключень, передбачених Гаазькою Конвенцією 1980 року, які стосуються плинну часу (стаття 12), умов застосування Конвенції (стаття 13 (а) і існування «серйозного ризику» (стаття 13 (b)), а також дотримання фундаментальних принципів запитуваної держави, що стосуються захисту прав людини та основних свобод (стаття 20). Це завдання стоїть в першу чергу перед національними органами запитуваної держави, які, зокрема, мають перевагу прямого контакту із зацікавленими сторонами.

Стаття 8 Конвенції покладає на державні органи конкретне процесуальне зобов'язання в цьому відношенні: розглядаючи запит про повернення дитини, суди повинні розглянути не лише вірогідні твердження про «серйозний ризик» для дитини в разі її повернення, але й ухвалити рішення із наведенням конкретних підстав у світлі обставин справи. Як відмова в прийнятті до уваги заперечень щодо повернення, які можуть підпадати під дію статей 12, 13 і 20 Конвенції, так і недостатнє наведення підстав в рішенні про відхилення таких заперечень суперечить вимогам статті 8 Конвенції, а також намірам та меті Конвенції. Необхідне належне вивчення таких тверджень, яке має підтримуватися наведенням національними судами підстав, які є не автоматичними чи стереотипними, а досить деталізованими в світлі виключень, викладених у Гаазькій Конвенції 1980 року, яка повинна тлумачитися вузько (§ 107).

Отже, розглядаючи заяви про повернення дитини до країни постійного проживання, суди насамперед повинні враховувати, що частина перша статті 13 Конвенція покладає обов'язок до-

ведення обставин, які можуть бути винятковими підставами для неповернення дитини, саме на особу, яка вчинила вивезення дитини та/або її утримує. У цьому разі зазначене формулювання відображає загальне правове правило, що той, хто стверджує про наявність певного факту, повинен його довести.

Встановлюючи обставини щодо повернення дитини до свого постійного місця проживання, суди не зробили правових висновків про те, чи вимагав заявник повернення дитини до країни постійного проживання до звернення із заявою, які мотиви спонукали заявника на звернення до суду про повернення дитини, чи були мотиви добросовісними. Не вказали, якими доказами підтверджено існування серйозних ризиків, що повернення дитини до Республіки Вірменії загрожує їй психологічною або фізичною небезпекою, чи що внаслідок повернення дитина потрапить у нестерпні умови. Не встановлено судами і того, що повернення дитини не допускається основними принципами запитуваної держави в галузі захисту прав людини й основних свобод.

Крім того, обмежившись посиланнями на те, що дитина прижилася у своєму новому середовищі, суди не врахували тієї обставини, що зазначені факти необхідно оцінювати в сукупності з дотриманням інтересів дитини як на цей час, так і в майбутньому, балансу інтересів та прав батьків, думки дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня зрілості, тощо.

Також важливо відзначити, що зважаючи на цілі Конвенції та характер ситуації, в якій опиняється дитина та її батьки, однією з головних функцій Міністерства України, як й іноземних Центральних органів, є вжиття всіх відповідних і належних заходів для досягнення згоди від особи, що утримує дитину на території України на добровільне повернення дитини або вирішення питання про забезпечення права на спілкування з дитиною.

Відповідно до Порядку виконання Конвенції в Україні це відбувається шляхом звернення територіального органу Міністерства або органу опіки і піклування за місцезнаходженням дитини до особи, у якій перебуває дитина. У випадку, коли має бути вирішено питання про повернення дитини в іноземну державу, зазвичай такій особі роз'яснюється зміст Конвенції, а також правові наслідки її дій, зокрема, звертається увага на те, що стаття 16 Конвенції забороняє вирішувати по суті спір щодо піклування про дитину або визначення її місця проживання, поки не буде визначено, що дитина не повинна бути повернута відповідно до цієї Конвенції.

Більш того, відповідно до статті 19 Конвенції, жодне з рішень, прийнятих відповідно до цієї Конвенції, щодо повернення дитини не можна вважати таким, що вирішує будь-яке питання про піклування. Тобто, рішення про повернення дитини не може позбавити права особу, яка зобов'язується повернути дитину в державу її постійного місця проживання, звернутися до суду та отримати рішення по суті питання піклування про дитину.

Безперечно, відновлення статусу-кво і добровільне повернення до держави постійного проживання у якомога коротший строк відповідає найкращим інтересам дитини та дозволяє уникнути ескалації конфлікту між батьками (заявником та особою, з якою перебуває дитина), адже у такому випадку зберігається можливість для мирного вирішення і питання по суті прав піклування про дитину.

Разом з тим, у разі, якщо добровільної згоди щодо повернення дитини до держави постійного проживання не вдається досяг-

нути, то Центральний орган від імені заявника звертається до суду або іншого органу, уповноваженого прийняти рішення, або сприяє таким процедурам. Слід зазначити, що виключно суди держави, де знаходиться дитина (в деяких іноземних державах інші, призначені з цією метою адміністративні органи), мають право розглядати по суті справи на підставі Конвенції. Тобто, лише суд або такий орган можуть вирішити питання про повернення дитини або відмовити у її поверненні, а також прийняти рішення щодо способів участі у спілкуванні з дитиною.

Наведене свідчить про неповне встановлення апеляційний судом фактичних обставин справи, що мають суттєве значення для правильного вирішення спору та передчасне прийняття постанови про залишення рішення суду першої інстанції без змін.

Верховний Суд вирішив постанову апеляційного суду скасувати, направити справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87517200>

3.1.5. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав

Постанова Верховного Суду від 23.01.2020 року у справі № 644/6785/18 (провадження № 61-434св19)

Для прийняття рішення судом про відмову у відкритті провадження у справі з підстав існування спору про право відповідно до вимог частини четвертої статті 315 ЦПК України, суд повинен переконатися про існування тих, хто зі сторін може бути зацікавлений в установленні таких фактів та мати статус відповідача в позовному провадженні.

Заявниця звернулася до суду зі заявою про встановлення факту народження дитини та встановлення материнства, заінтересовані особи: відділ державної реєстрації актів цивільного стану по Індустріальному та Немишлянському районах у місті Харкові Головного територіального управління юстиції у Харківській області, Служба у справах дітей по Індустріальному району Департаменту служб у справах дітей Харківської міської ради.

Заява мотивована тим, що у неї народився син. Ураховуючи національні традиції при народженні вона медичною допомогою не користувалась, до закладів охорони здоров'я не зверталася, на обліку по вагітності та пологам не перебувала. Про необхідність зареєструвати народження сина у відділі РАЦС не знала через молодий вік та необізнаність, а згодом не змогла цього зробити, оскільки народжувала не у пологовому будинку. Син від народження проживає з нею та перебуває на її утриманні.

Ухвалою Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 17 вересня 2018 року відмовлено у відкритті провадження в указаній справі. Відмовляючи у відкритті провадження у справі, суд першої інстанції виходив із того, що із заявлених у заяві вимог

вбачається спір про право, так як вимога про встановлення факту материнства пов'язана з доведенням цього факту доказами, здобутими в порядку загального позовного провадження.

Постановою Харківського апеляційного суду від 28 листопада 2018 року апеляційну скаргу залишено без задоволення. Ухвалу Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 17 вересня 2018 року залишено без змін.

Судове рішення суду апеляційної інстанції мотивоване тим, що заявник не позбавлена можливості звернутися із заявою про реєстрацію народження дитини як у позасудовому порядку, так і, за відсутності запису про матір дитини, вчиненого відповідно до частини другої статті 135 СК України, – подати позов з вимогою провести органом реєстрації актів цивільного стану державну реєстрацію народження дитини, на підставі наданих доказів, у тому числі висновків судово-медичної біологічної експертизи.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування.

Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою, може відбуватися у добровільному порядку, а саме: за спільною заявою матері та батька дитини (стаття 126 СК України); або ж у судовому порядку (стаття 128 СК України).

Згідно з пунктом 4 статті 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» підставою для проведення державної реєстрації народження дитини є визначені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я документи, що підтверджують факт народження.

У разі народження дитини поза закладом охорони здоров'я документ, що підтверджує факт народження, видає заклад охорони здоров'я, який проводив огляд матері та дитини. У разі якщо заклад охорони здоров'я не проводив огляд матері та дитини, документ, що підтверджує факт народження, видає медична консультаційна комісія в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

За відсутності документа закладу охорони здоров'я або медичної консультаційної комісії, що підтверджує факт народження, підставою для проведення державної реєстрації актів цивільного стану є рішення суду про встановлення факту народження.

Пунктом 7 частиною першою статті 315 ЦПК України передбачено, що суд розглядає справи про встановлення факту народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження.

Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 31 березня 1995 року «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» суд вправі розглядати справи про встановлення юридичних фактів, коли цей факт безпосередньо породжує юридичні наслідки. Тобто, від встановлення такого факту залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян та встановлення факту не пов'язується з наступним вирішенням спору про право.

Звертаючись до суду із заявою про встановлення факту народ-

ження дитини та встановлення материнства, заявник посилалась на те, що у неї народився син, але при народженні вона медичною допомогою не користувалась, до закладів охорони здоров'я не зверталася, на обліку по вагітності та пологам не перебувала, тому у неї відсутні будь-які документи на дитину.

За таких обставин та враховуючи, що заявник не перебуває в зареєстрованому шлюбі та окрім неї ніхто не претендує на встановлення статусу матері у відношенні неповнолітнього, якому на час звернення до суду виповнилося 13 років, заявник просила встановити факт народження сина та її материнства відносно нього в окремому провадженні.

Відмовляючи у відкритті провадження у справі, суд зазначених обставин не врахував, в чому саме полягає існування на його думку спору про право за наведених обставин та хто зі сторін може бути зацікавлений в установленні таких фактів та мати статус відповідача в позовному провадженні, не з'ясував та не перевірив.

Тому висновки суду про відмову у відкритті провадження у справі на підставі частини четвертої статті 315 ЦПК України є передчасними.

Враховуючи наведене, колегія суддів вирішила касаційну скаргу заявниці задовольнити. Ухвалу Ордонікідзевського районного суду м. Харкова від 17 вересня 2018 року та постанову Харківського апеляційного суду від 28 листопада 2018 року скасувати, справу передати до суду першої інстанції для продовження розгляду.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87211355>

Постанова Верховного Суду від 26.02.2020 року у справі № 736/379/19 (провадження № 61-14024св19)

У разі смерті чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, факт його батьківства може бути встановлений за рішенням суду саме шляхом встановлення факту батьківства, а не шляхом пред'явлення позову про визнання батьківства.

У березні 2019 року мати, яка діє в інтересах малолітньої доньки, звернулась до суду з позовом про визнання батьківства.

Позов обґрунтовувала тим, що з 2014 року вона та батько дочки проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Після народження дитини батьки дитини продовжували спільне проживання, ведення спільного господарства, спільне виховання та утримання дитини. Батько дитини помер від поранення під час проходження військової служби.

Зазначала, що відповідачка по справі є матір'ю померлого батька дитини, та бабусею дитини, згідно з результатом проведеного лабораторного аналізу на предмет біологічної спорідненості з онукою вірогідність спорідненості бабусі та онуки становить 98,578%. Рішенням Корюківського районного суду Чернігівської області від 17 квітня 2019 року у задоволенні позову про визнання батьківства відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що оскільки

відсутній спір про право, то заява про встановлення факту батьківства розглядається за правилами окремого провадження. Роз'яснено позивачу про право звернення до суду з відповідною заявою про встановлення факту батьківства у порядку окремого провадження.

Постановою Чернігівського апеляційного суду від 19 червня 2019 року апеляційну скаргу задоволено частково. Рішення Корюківського районного суду Чернігівської області від 17 квітня 2019 року скасовано. У задоволенні позову відмовлено.

Суд апеляційної інстанції погодився з висновками суду першої інстанції, що належним способом захистом для заявника може бути встановлення факту батьківства в порядку окремого провадження, проте рішення суду першої інстанції скасував з підстав порушення норм процесуального права, ухваливши нове рішення про відмову у позові.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції про відмову у позові з підстав порушення судом першої інстанції норм процесуального права та ухвалюючи нове рішення про відмову у позові, апеляційний суд виходив з того, що відповідно до частини першої статті 130 СК України у разі смерті чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, факт його батьківства може бути встановлений за рішенням суду саме шляхом встановлення факту батьківства, а не шляхом пред'явлення позову про визнання батьківства.

Верховний Суд погоджується з висновком апеляційного суду про відмову у позові.

Згідно з частиною першою статті 130 СК України у разі смерті чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, факт його батьківства може бути встановлений за рішенням суду.

Суд розглядає в порядку окремого провадження в тому числі і справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення (пункт 5 частини другої статті 293 ЦПК України).

Згідно з частинами третьою та четвертою статті 294 ЦПК України справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Інші особливості розгляду цих справ встановлені цим розділом. Справи окремого провадження суд розглядає за участю заявника і заінтересованих осіб.

У спірному випадку належним способом вирішення питання щодо батьківства малолітньої дитини є звернення до суду із заявою про встановлення факту батьківства відповідно до частини першої статті 130 СК України у порядку окремого провадження.

Між позивачем та відповідачем немає цивільно-правового спору, як і матеріально-правових відносин з приводу вимог про визнання батьківства, що виключає можливість задоволення позову про визнання батьківства.

Оскільки спірні правовідносини впливають з особистих немайнових відносин, то правонаступництво у таких спорах не допускається.

Пред'явлення позову про визнання батьківства до матері померлого є безпідставним.

Між сторонами у справі не виникло цивільно-правового спору, який би підлягав вирішенню у порядку позовного провадження.

28

Отже, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про безпідставність заявленого позову, неналежність обраного способу вирішення питання встановлення батьківства певної особи.

Враховуючи наведене, колегія суддів вирішила касаційну скаргу залишити без задоволення, а постанову Чернігівського апеляційного суду від 19 червня 2019 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88103198>.

Постанова Верховного Суду від 17.03.2020 року у справі №606/2142/18 (провадження № 61-19502св19)

При вирішенні справ про оспорювання батьківства суди повинні керуватися найкращими інтересами дитини, забезпечуючи баланс між інтересами дитини та сторін по справі.

В вересні 2018 року позивач звернувся до суду з вказаним позовом. Вимоги обґрунтував тим, що у шлюб з відповідачем у них народився син, батьками якого зазначені сторони по справі. Він не є біологічним батьком дитини, про що йому стало відомо зі слів дружини весною 2016 року.

Посилаючись на відсутність кровного споріднення з дитиною просив виключити в актовому записі про народження дитини відомості про його батьківство, оскільки це порушує його право на повагу до свого приватного і сімейного життя.

Рішенням Тербовлянського районного суду Тернопільської області від 17 липня 2019 року позов задоволено. Виключено відомості про позивача, який записаний батьком дитини із актового запису № 94 від 10 вересня 2014 року про народження, вчиненого відділом державної реєстрації актів цивільного стану реєстраційної служби Тербовлянського районного управління юстиції у Тернопільській області.

Задовольняючи позовні вимоги суд першої інстанції виходив з того, що позивач має право оспорити своє батьківство навіть за умови того, що він був обізнаним в момент реєстрації себе батьком дитини, що він не є біологічним батьком дитини.

Постановою Тернопільського апеляційного суду від 15 жовтня 2019 року рішення Тербовлянського районного суду Тернопільської області від 17 липня 2019 року скасовано і ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позову відмовлено. Вирішено питання судових витрат.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що при реєстрації позивача батьком дитини йому було відомо, що він не є біологічним батьком дитини.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування.

Особа, яка записана батьком дитини відповідно до статей 122, 124, 126 СК України, має право оспорити своє батьківство, пред'явивши позов про виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини. У разі доведення відсутності кровного споріднення між особою, яка записана батьком, та дитиною суд постановляє рішення про виключення відомостей про особу як батька дитини з актового запису про її народження (частини перша та друга статті 136 СК України).

Не має права оспорювати батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є її батьком (згідно із частиною п'ятою статті 136 СК України).

ЄСПЛ зазначив у справі «Йевремович проти Сербії», що у відповідності до статті 8 Конвенції під час розгляду скарги про встановлення батьківства, суди мають приділяти особливу увагу інтересам конкретної дитини («Jevremovic v. Serbia», заява № 3150/05, пункт 109, рішення ЄСПЛ від 17 травня 2007 року).

Законодавством передбачено певні обов'язки батьків щодо їх дитини, а також вимогу ухвалювати судові рішення з урахуванням найкращих інтересів дитини, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, інших осіб.

Отже, при вирішенні справ про оспорювання батьківства суди повинні керуватися найкращими інтересами дитини, забезпечуючи баланс між інтересами дитини та сторін по справі.

За приписами частини п'ятої статті 136 СК України для відмови в позові з цієї підстави в ході судового розгляду перевіряють обставини чи особа, яка оспорює батьківство, знала в момент реєстрації себе батьком дитини, що не є батьком дитини, або за встановленими обставинами справи не могла про це не знати. Відповідно, з урахуванням вимог частини третьої статті 12 ЦПК України на позивача покладається тягар доведення, що він не є біологічним батьком дитини, а відповідач у справі повинна довести належними та допустимими доказами, що позивач в момент реєстрації себе батьком дитини знав, що не є батьком дитини, або за встановленими обставинами справи не міг про це не знати.

Верховний Суд погоджується із висновками суду апеляційної інстанції, оскільки встановлено, що позивач в момент реєстрації себе батьком дитини знав, що не є його біологічним батьком, однак погодився на реєстрацію батьком дитини.

Враховуючи наведене, колегія суддів вирішила касаційну скаргу позивача залишити без задоволення. Постанову Тернопільського апеляційного суду від 15 жовтня 2019 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88322437>

Постанова Верховного Суду від 22.01.2020 року у справі № 243/1457/18 (провадження № 61-14246св19)

Під час вирішення спору про позбавлення батьківських прав не з'ясування особистих думок дітей може стати підставою для скасування рішення суду.

Орган опіки та піклування Слов'янської міської ради звернувся до суду з позовом про позбавлення батьківських прав та стягнення з матері та батька аліментів на утримання малолітніх дітей. Позов мотивовано тим, що відповідачі з 16 вересня 2004 року перебувають у зареєстрованому шлюбі, від якого мають малолітніх трьох дітей.

Відповідачі ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дітей, не створюють належних умов для їх виховання та утримання, протягом тривалого часу умови проживання сім'ї незадовільні, у будинку відсутні меблі і навіть спальні ліжка, діти сплять на підлозі, не мають елементарних гігієнічних навичок, діти та їх одяг брудні, продуктів харчування для повноцінного росту та розвитку дітей недостатньо, лікуванням дітей не забезпечують; батьки не працюють, джерелом доходів сім'ї є лише соціальна допомога. Навчальний заклад діти належним чином не відвідують, бо батьки не дозволяють їм відвідувати уроки, з жовтня 2016 року діти перебувають на обліку служби у справах дітей, як такі, що опинилися у складних життєвих обставинах. Просили позбавити відповідачів батьківських прав відносно малолітніх дітей; стягнути з відповідачів аліменти на утримання малолітніх дітей в розмірі 1/2 частини доходу відповідачів, але не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку до досягнення дитиною повноліття; передати дітей Органу опіки та піклування Слов'янської міської ради.

Справа неодноразово переглядалась судами.

Заочним рішенням Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 17 квітня 2018 року позовні вимоги Органу опіки та піклування Слов'янської міської ради задоволено. Позбавлено матір та батька батьківських прав відносно малолітніх дітей.

Стягнуто аліменти на утримання дітей з кожного щомісяця у розмірі 1/2 частки з усіх видів заробітку (доходу), але не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку на кожну дитину, починаючи з 23 лютого 2018 року до досягнення найстаршою дитиною повноліття, після чого аліменти стягувати за вирахуванням тієї рівної частки, що припадала на кожну дитину, яка досягла повноліття, до повноліття останньої дитини.

Дітей передано органу опіки та піклування Слов'янської міської ради.

Задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції виходив з того, що відповідачі ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дітей, не займаються їх вихованням, не піклуються про фізичний та розумовий стан дітей, не забезпечують належного матеріального утримання, що є підставою для позбавлення батьківських прав та стягнення з батьків аліментів, передачі малолітніх дітей Органу опіки та піклування Слов'янської міської ради.

Ухвалою Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 30 серпня 2018 року заява відповідача про перегляд заочного рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 17 квітня 2018 року залишена без задоволення.

Постановою Донецького апеляційного суду від 21 листопада 2018 року апеляційну скаргу відповідача залишено без задоволення. Заочне рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 17 квітня 2018 року залишено без змін.

Постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Першої

судової палати Касаційного цивільного суду від 03 квітня 2019 року касаційну скаргу задоволено частково.

Постанову Донецького апеляційного суду від 21 листопада 2018 року скасовано, справу передано на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Постанова касаційного суду мотивована тим, що апеляційний суд у достатньому обсязі не визначився з характером спірних правовідносин та правовою нормою, що підлягає застосуванню, не надав належної правової оцінки доводам і доказам сторін, тому дійшов передчасного висновку про залишення рішення суду першої інстанції без змін.

Постановою Донецького апеляційного суду від 03 липня 2019 року апеляційну скаргу залишено без задоволення. Рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 17 квітня 2018 року залишено без змін.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що залишення малолітніх дітей наражає дітей на небезпеку та суперечить їх інтересам, оскільки відповідачі, не зважаючи на неодноразові попередження державних установ змінити ставлення батьків до дітей, належних висновків не зробили, не забезпечили дітей належними умовами проживання, харчування, фізичного, духовного та психічного розвитку, що свідчить про їх винну поведінку відносно неповнолітніх дітей та свідоме нехтування ними своїми батьківськими обов'язками.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування.

Підстави позбавлення батьківських прав передбачені частиною першою статті 164 СК України.

Тлумачення пункту 2 частини першої статті 164 СК України ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Європейський суд з прав людини зауважує, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнятися. Проте необхідно пам'ятати, що основні інтереси дитини є надзвичайно важливими. При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним (МАМЧУР v. UKRAINE, № 10383/09, § 100, ЄСПЛ, від 16 липня 2015 року).

Якщо рішення мотивується необхідністю захистити дитину від небезпеки, має бути доведено, що така небезпека справді існує. При винесенні рішення про відібрання дитини від батьків може постати необхідність врахування цілої низки чинників. Можливо, потрібно буде з'ясувати, наприклад, чи зазнаватиме дитина якщо її залишать під опікою батьків, жорстокого поводження, чи страждатиме вона через відсутність піклування, через неповноцінне виховання та відсутність емоційної підтримки,

або визначити, чи виправдовується встановлення державної опіки над дитиною станом її фізичного або психічного здоров'я. З іншого боку, сам той факт, що дитина може бути поміщена в середовище, більш сприятливе для її виховання, не виправдовує примусового відібрання її від батьків. Такий захід не можна також виправдовувати виключно посиланням на ненадійність ситуації, адже такі проблеми можна вирішити за допомогою менш радикальних засобів, не вдаючись до роз'єднання сім'ї, наприклад, забезпеченням цільової фінансової підтримки та соціальним консультуванням (SAVINY v. UKRAINE, № 39948/06, § 50, ЄСПЛ, від 18 грудня 2008 року).

У статті 12 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року встановлено, що держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

Тлумачення частини другої статті 171 СК України свідчить, що вона закріплює випадки, коли думка дитини має бути вислухана обов'язково. До таких випадків належить: вирішення спору між батьками, іншими особами щодо її виховання (стаття 159 СК України); вирішення спору між батьками, іншими особами щодо її місця проживання (стаття 161 СК України); вирішення спору про позбавлення батьківських прав (стаття 164 СК України); вирішення спору про поновлення батьківських прав (стаття 169 СК України); вирішення спору щодо управління її майном (стаття 177 СК України).

Один син на час розгляду справи досяг тринадцятирічного віку. Другий син народився на час розгляду справи досяг одинадцятирічного віку. Дочка на час розгляду справи досягла десятирічного віку.

Відповідно до частин першої та другої статті 367 ЦПК України суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги. Суд апеляційної інстанції досліджує докази, що стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї.

В порушення зазначених вимог закону суд апеляційної інстанції під час розгляду справи не з'ясував особисті думки дітей та дійшов передчасного висновку про залишення рішення суду першої інстанції без змін.

Враховуючи наведене, колегія суддів вирішила касаційну скаргу задовольнити частково. Постанову Донецького апеляційного суду від 03 липня 2019 року скасувати.

Справу № 243/1457/18 направити на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87115354>

Постанова Верховного Суду від 11.03.2020 року у справі № 638/16622/17 (провадження № 61-13752св19)

Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, а тому не надання належної оцінки запереченням того з батьків, кого хочуть позбавити батьківських прав, та обставинам, на які він посилається, пояснюючи свою поведінку, може стати підставою для визнання рішення суду необґрунтованим.

Рідна тітка звернулася до суду з позовом до батька дитини, в інтересах малолітньої дитини, третя особа - Управління служб у справах дітей Департаменту праці та соціальної політики Харківської міської ради, у якому просила: позбавити батька батьківських прав відносно дочки; встановити опіку над малолітньою дитиною, призначивши її опікуном; стягнути з батька аліменти на дитину у розмірі 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку до досягнення нею повноліття.

Позовна заява мотивована тим, що батьки дитини перебували у зареєстрованому шлюбі, який розірвано у листопаді 2010 року. У них народилась дочка. Мати померла. Позивач є рідною тіткою малолітньої дитини. Після смерті матері малолітня залишилась проживати в сім'ї позивачки.

Позивачки указала, що за життя мати дитини, через вади здоров'я потребувала сторонньої допомоги для себе та у вихованні дочки. Відповідач покинув сім'ю ще до розлучення, не виявляв ніякої зацікавленості до дочки, не піклувався про матеріальне становище своєї сім'ї, є злісним неплатником аліментів на дитину, має заборгованість зі сплати аліментів у розмірі 81 316,91 грн, надав нотаріально посвідчену заяву, якою відмовився від матеріального забезпечення своєї дочки. Наказом Служби у справах дітей по Шевченківському району Департаменту служб у справах дітей Харківської міської ради від 18 жовтня 2017 року малолітня дитина влаштована в сім'ю рідної тітки. Батько не звертався з питанням повернення йому дитини для спільного проживання та виховання.

Рішенням Дзержинського районного суду м. Харкова від 01 червня 2018 року позов задоволено. Побавлено батька батьківських прав відносно малолітньої дочки. Встановлено опіку над малолітньою дитиною, призначено її опікуном. Стягнуто з батька аліменти на малолітню дочку у розмірі 50% прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку, починаючи з 03 листопада 2017 року і до досягнення дитиною повноліття.

Рішення суду першої інстанції мотивоване доведеністю факту ухилення відповідача від виконання своїх обов'язків з виховання дитини. Суд дійшов висновку, що інтереси дитини будуть якнайкраще забезпечені у разі встановлення опіки над нею рідною тіткою, в сім'ї якої проживає дитина після смерті матері, де створено належні умови для життя та її розвитку.

В апеляційному порядку суди справу переглядали неодноразово.

Постановою Харківського апеляційного суду від 12 листопада 2018 року апеляційну скаргу батька залишено без задоволення. Рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 01 червня 2018 року залишено без змін.

Постановою Верховного Суду від 15 травня 2019 року касаційну скаргу батька задоволено частково. Постанову Харківського апеляційного суду від 12 листопада 2018 року в частині вирішення позовних вимог про позбавлення батька батьківських

прав відносно малолітньої дитини, скасовано. Справу в цій частині передано на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Постановою Харківського апеляційного суду від 02 липня 2019 року апеляційну скаргу батька залишено без задоволення, а рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 01 червня 2018 року – без змін.

Зі змісту постанови суду апеляційної інстанції від 02 липня 2019 року вбачається, що рішення місцевого суду в частині призначення опікуна та стягнення аліментів батька не оскаржене, а тому його законність та обґрунтованість в цій частині в апеляційному порядку не перевірялась.

Залишаючи без змін рішення місцевого суду, апеляційний суд виходив з того, що судом першої інстанції правильно встановлені обставини щодо ухилення батьком дитини від виконання своїх обов'язків з виховання дочки та з метою забезпечення найкращих інтересів дитини, він дійшов обґрунтованого висновку про позбавлення відповідача батьківських прав відносно дочки, призначив рідну тітку її опікуном та стягнув з відповідача на користь позивача аліменти на дитину.

Апеляційний суд вказував, що після скасування постанови Харківського апеляційного суду від 12 листопада 2018 року висновком Департаменту служб у справах дітей Харківської міської ради № 443 від 25 червня 2019 року повторно визнано доцільним позбавлення батька батьківських прав відносно дитини; доказів того, що під час розгляду справи у суді, в тому числі і після скасування постанови відповідач змінив своє ставлення до виховання дитини, не має; з відповідей адміністрації Комунального закладу охорони здоров'я «Харківська міська дитяча поліклініка № 14», адміністрації Харківській загальноосвітній школі I-III ступенів № 150, наданих вже після скасування судового рішення судом касаційної інстанції апеляційним судом встановлено, що батько не приймає участі у вихованні дитини, станом її здоров'я не цікавиться.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування.

Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України).

Зважаючи на те, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення цих прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків.

Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Відповідно до частини першої статті 17 Закону України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з

прав людини як джерело права.

Європейський суд з прав людини у справі «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року (заява № 31111/04) наголошував на тому, що питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини (параграф 57, 58).

У статті 9 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року зазначено, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

У рішенні по справі «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 року (заява № 10383/09) Європейський суд з прав людини зауважував, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнятися. Проте основні інтереси дитини є надзвичайно важливими (параграф 100).

Суди попередніх інстанцій, у порушення норм процесуального права не надали належну оцінку запереченням відповідача та обставинам, на які відповідач посилався, пояснюючи свою поведінку, а тому рішення судів у частині позбавлення відповідача батьківських прав не можна вважати обґрунтованим, а тому такі рішення підлягають скасуванню.

Висновок Верховного Суду про наявність підстав для скасування рішень судів також ґрунтується на усвідомленні того, що дитина є найбільш вразливою стороною під час будь-яких сімейних конфліктів, оскільки на її долю випадає найбільше страждань та втрат. Результат судового розгляду сімейних спорів повинен забезпечувати захист інтересів дитини, у тому числі і при вирішенні питання про позбавлення батьківських прав одного чи обох батьків. Отже, у справі про позбавлення батьківських прав судом повинно бути встановлено не тільки наявність передбачених законом підстав для позбавлення батьківських прав, а й що таке позбавлення батьківських прав відповідатиме інтересам дитини.

За таких обставин, у задоволенні позову в частині позбавлення батьківських прав батька дитини необхідно відмовити, оскільки за матеріалами справи недоведені виключні підстави, тобто свідоме, умисне ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків, які можуть бути підставою для позбавлення останнього батьківських прав, а також те, що позбавлення батьківських прав батька відповідатиме інтересам малолітньої дитини.

Враховуючи наведене, колегія суддів вирішила касаційну скаргу батька задовольнити частково. Рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 01 червня 2018 року та постанову Харківського апеляційного суду від 02 липня 2019 року в частині позовних вимог про позбавлення батьківських прав скасувати та ухвалити у цій частині нове рішення. У задоволенні позову про позбавлення батьківських прав відмовити. Попередити батька про необхідність зміни ставлення до виховання малолітньої дочки, і покласти на Управління служб у справах дітей Департаменту праці та соціальної політики Харківської міської ради контроль за виконанням ним батьківських обов'язків по

відношенню до дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88232314>

3.1.6. Справи щодо інших сімейно-правових спорів

Постанова Верховного Суду від 27.02.2020 року у справі № 754/8337/18 (провадження № 61-11792св19)

Не зазначення позивачем конкретної адреси місця перебування дітей та не надання доказів на підтвердження повернення дітей на територію України виключає можливість встановити обов'язкові обставини, а саме: чи буде такий дозвіл відповідати найкращим інтересам дітей.

Сама по собі можливість поїздки за кордон не є безумовним свідченням того, що така поїздка відповідає найкращим інтересам дітей, оскільки істотне значення має країна поїздки, мета такої поїздки та період поїздки.

Особа звернулась до суду з позовом у якому просила розірвати шлюб, надати дозвіл на тимчасові неодноразові виїзди неповнолітніх дітей за межі України у супроводі матері без згоди та супроводу їх батька з дня набрання рішенням законної сили і до 15 листопада 2030 року. Вказувала, що діти за своє життя жодного разу не були у інших країнах, а тому хоча б раз на рік хочуть відвідувати інші країни, серед яких країни Європи - Нідерланди, Бельгія, Франція, Іспанія, Німеччина, Польща, Чехія, Італія, Португалія, Австрія, скандинавські країни - Фінляндія, Норвегія, Швеція, Данія, та інші країни з курортними містами - Туреччина, Греція, Чорногорія, Сербія, Хорватія, Болгарія, Грузія, Ізраїль, Єгипет, Шрі-Ланка, Таїланд, ОАЕ, а також Російська Федерація.

Рішенням суду першої інстанції позов було задоволено частково, шлюб розірвано, у задоволенні позовної вимоги про надання дозволу на виїзд дітей за кордон відмовлено.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу було відхилено, рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до статті 8 Конвенції кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Ця стаття охоплює, зокрема втручання держави в такі аспекти життя, як опіка над дитиною, право батьків на спілкування з дитиною, визначення місця її проживання.

Положення про рівність прав та обов'язків батьків у вихованні дитини не може тлумачитися на шкоду інтересам дитини, а тимчасовий виїзд дитини за кордон (із визначенням конкретного періоду) у супроводі того з батьків, з ким визначено її місце проживання та який здійснює забезпечення дитині рівня життя, необхідного для всебічного розвитку, не може беззаперечно свідчити про позбавлення іншого з батьків дитини передбаченої законодавством можливості брати участь у її вихованні та спілкуванні з нею.

14 липня 2016 року Верховна Рада України внесла зміни до Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», вилучивши з нього норми, що регулювали питання виїзду дитини за кордон, у тому числі можливість виїзду на підставі рішення суду в разі відсутності згоди одного з батьків.

З цього часу єдиним законом, що регулює порядок виїзду дітей за межі України, є стаття 313 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України), якою встановлено, що фізична особа має право на свободу пересування. Фізична особа, яка не досягла шістнадцяти років, має право на виїзд за межі України лише за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальників та в їхньому супроводі або в супроводі осіб, які уповноважені ними, крім випадків, передбачених законом.

Разом з тим за змістом положень статті 124 Конституції України та статті 15 ЦК України юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

Пунктами 3, 4 Правил перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 року № 57, передбачено, що виїзд з України громадян, які не досягли 16-річного віку, здійснюється за згодою обох батьків (усиновлювачів) та в їх супроводі або в супроводі осіб, уповноважених ними, які на момент виїзду з України досягли 18-річного віку. Виїзд з України громадян, які не досягли 16-річного віку, в супроводі одного з батьків або інших осіб, уповноважених одним з батьків за нотаріально посвідченою згодою, здійснюється: за нотаріально посвідченою згодою другого з батьків із зазначенням у ній держави прямування та відповідного часового проміжку перебування у цій державі, якщо другий з батьків відсутній у пункті пропуску; без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків у разі пред'явлення, зокрема рішення суду про надання дозволу на виїзд з України громадянину, який не досяг 16-річного віку, без згоди та супроводу другого з батьків.

Таким чином, дозвіл на тимчасові виїзди дітей за кордон у супроводі одного з батьків за відсутності згоди другого з батьків може бути наданий на підставі рішення суду на певний період, з визначенням його початку й закінчення.

Такий висновок викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 04 липня 2018 року у справі № 712/10623/17 (провадження № 14-244цс18).

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог про надання дозволу на виїзд дітей за кордон, суди правильно виходили з того, що надання такого дозволу без обмеження його відповідним часом

чи періодом, а також без визначення конкретної країни виїзду в кожному конкретному випадку до досягнення дітьми 16-річного віку суперечить положенням вищевказаних норм матеріального права.

Колегія суддів погоджується з таким висновком судів попередніх інстанцій, оскільки не зазначення позивачем конкретної адреси місця перебування дітей та не надання доказів на підтвердження повернення дітей на територію України виключає можливість встановити обов'язкові обставини, а саме: чи буде такий дозвіл відповідати найкращим інтересам дітей.

Сама по собі можливість поїздки за кордон не є безумовним свідченням того, що така поїздка відповідає найкращим інтересам дітей, оскільки істотне значення має країна поїздки, мета такої поїздки та період поїздки.

При цьому надання дозволу на виїзд дітей за кордон без зазначення початку і кінця таких тимчасових поїздок, конкретного місця перебування дітей та не надання доказів на підтвердження повернення дитини на територію України створює ситуацію правової невизначеності та непрогнозованості.

Доводи касаційної скарги про те, що при ухваленні оскаржуваних рішень суди не взяли до уваги найкращі інтереси дітей, не заслуговують на увагу, оскільки чинним законодавством встановлено певний порядок виїзду неповнолітніх дітей за кордон, який позивачем не було дотримано.

Верховний Суд дійшов висновку, що оскаржувані судові рішення відповідають вимогам закону й підстави для їх скасування відсутні.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87950941>

Постанова Верховного Суду від 31.03.2020 у справі №644/6976/16 (провадження № 61-1952св19)

Якщо не доведено наявності умов, за яких розірвання шлюбу можливо визнати фіктивним, зокрема, якщо дії колишнього подружжя після розірвання шлюбу були спрямовані на реалізацію функцій сім'ї та мети шлюбних відносин, не надано доказів, що колишнє подружжя не мало наміру припинити шлюбні відносини, у задоволенні позову може бути відмовлено.

Позивач звернувся до суду з позовом до Відділу реєстрації актів цивільного стану про визнання фіктивним розірвання шлюбу. Позовна заява мотивована тим, що з 29 листопада 1997 року він перебував у зареєстрованому шлюбі. З метою усунення від спадкування його дітей від першого шлюбу він вирішив формально розлучитися та продати дружині квартиру, яка належала йому на праві власності. При цьому вони продовжували проживати разом із дружиною однією сім'єю та фактично перебувати у сімейних відносинах. Разом з тим, його колишня дружина, продала вказану квартиру та купила іншу квартиру. Крім того, він був зареєстрований та проживав у вищезазначеній квартирі разом із колишньою дружиною.

Рішенням районного суду залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Постановою Верховного Суду від 31.03.2020 рішенням районно-

го суду та постанову апеляційного суду залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до частини другої розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 15 січня 2020 року № 460-IX «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» касаційні скарги на судові рішення, які подані і розгляд яких не закінчено до набрання чинності цим Законом, розглядаються в порядку, що діяв до набрання чинності цим Законом.

Відповідно до статті 106 СК України подружжя, яке не має дітей, має право подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану заяву про розірвання шлюбу. Якщо один із подружжя через поважну причину не може особисто подати заяву про розірвання шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, нотаріально засвідчену або прирівняну до неї, від його імені може подати другий з подружжя. Орган державної реєстрації актів цивільного стану складає актовий запис про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання такої заяви, якщо вона не була відкликана. Шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

За правилом статті 108 СК України за заявою заінтересованої особи розірвання шлюбу, здійснене відповідно до положень статті 106 цього Кодексу, може бути визнане судом фіктивним, якщо буде встановлено, що жінка та чоловік продовжували проживати однією сім'єю і не мали наміру припинити шлюбні відносини. На підставі рішення суду актовий запис про розірвання шлюбу та свідоцтво про розірвання шлюбу анулюються органом державної реєстрації актів цивільного стану.

З урахуванням наведених положень сімейного законодавства, розірвання шлюбу може бути визнане фіктивним за таких умов: розірвання шлюбу повинно бути здійснене відповідно до положень статті 106 СК України, тобто органом державної реєстрації актів цивільного стану; жінка та чоловік після розірвання шлюбу продовжували проживати однією сім'єю; на момент розірвання шлюбу вони не мали на меті припинення шлюбних відносин.

При цьому для визнання розірвання шлюбу фіктивним є необхідною наявністю не лише факту спільного проживання, а і фактів, які підтверджують існування в обох з подружжя внутрішньої волі до підтримання подальших шлюбних відносин та її виявлення у вигляді активних дій. Такими активними діями є: 1) дії, спрямовані на реалізацію функцій сім'ї та мети шлюбних відносин (наприклад, репродуктивної функції); 2) подальше активне ведення спільного господарства, подальша спільна праця, спрямована на забезпечення фінансової стабільності союзу чоловіка та жінки та збільшення їх спільного капіталу.

Відповідно до частини другої статті 3 СК України сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про те, що позивач не довів наявності умов, за яких розірвання шлюбу можливо визнати фіктивним, зокрема, позивач не довів, що дії колишнього подружжя після розірвання шлюбу були спрямовані на реалізацію функцій сім'ї та мети шлюбних відносин та не надав доказів, що колишнє подружжя не мало наміру припинити шлюбні відносини.

При цьому суди правильно врахували, що з моменту розірвання шлюбу до звернення позивача до суду з цим позовом пройшло більше 10 років, за життя колишньої дружини жоден із колишнього подружжя не порушував питання про фіктивність розірвання шлюбу.

При цьому Верховний Суд враховує, що, як неодноразово вказував Європейський суд з прав людини, право на вмотивованість судового рішення сягає своїм корінням більш загального принципу, втіленого в Конвенції, який захищає особу від сваволі; рішення національного суду повинно містити мотиви, які достатні для того, щоб відповісти на істотні аспекти доводів сторони (рішення ЄМПЛ від 09 грудня 1994 року у справі «Руїз Торія проти Іспанії» (Ruiz Toriya v. Spaine), §§ 29–30). Це право не вимагає детальної відповіді на кожен аргумент, використаний стороною; більше того, воно дозволяє судам вищих інстанцій просто підтримати мотиви, наведені судами нижчих інстанцій, без того, щоб повторювати їх. (рішення ЄСПЛ від 27 вересня 2001 року у справі «Хірвісаарі проти Фінляндії» (Hirvisaari v. Finland), § 2).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88570585?>

Постанова Верховного Суду від 24.02.2020 у справі №137/1244/18-ц (провадження 61-10623св19)

Незважаючи на наявність рішення про розірвання шлюбу між подружжям, якщо розлучення не було зареєстровано у встановленому законом порядку, то й відповідно відсутні підстави для встановлення іншого факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу.

Позивач звернулася до суду з заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу. Заява обґрунтована тим, що з 14 січня 2010 року вона почала проживати однією сім'єю з особою як чоловік і жінка без реєстрації шлюбу та вести спільне господарство. Під час спільного проживання вони вели спільний бюджет, працювали разом та робили ремонт квартири. Після його смерті відкрилася спадщина, до складу якої входить житлова квартира, яку вона мала намір прийняти. Вказала, що окрім неї у померлого інших близьких рідних чи родичів немає.

Рішення районного суду області, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні заяви позивача відмовлено. Постановою Верховного Суду судові рішення першої та апеляційної інстанції залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування:

За змістом статті 1264 ЦК України у четверту чергу право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менше як п'ять років до часу відкриття спадщини.

При цьому обов'язковою умовою для визнання того, що вони проживали однією сім'єю, крім власне факту спільного проживання, є несення зі спадкодавцем спільних витрат, ведення спільного бюджету, спільне харчування, купівля майна для спільного користування, участь у витратах на утримання житла, його ремонт, надання взаємної допомоги, наявність усних чи письмових домовленостей про порядок користування житловим приміщенням, інших обставин, які засвідчують реальність сімейних відносин не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини.

Пленум Верховного Суду України у пункті 21 постанови від 30 травня 2008 року № 7 «Про судову практику у справах про спадкування» роз'яснив, що при вирішенні спору про право на спадщину осіб, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини (четверта черга спадкоємців за законом), судам необхідно враховувати правила частини другої статті 3 СК України про те, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Зазначений п'ятирічний строк повинен вповнитися на момент відкриття спадщини і його необхідно обчислювати з урахуванням часу спільного проживання зі спадкодавцем однією сім'єю до набрання чинності цим Кодексом. Однак, до числа спадкоємців четвертої черги не входить особа, яка хоча і проживала спільно зі спадкодавцем, але перебувала у зареєстрованому шлюбі з іншою особою.

Судами встановлено, що шлюб між позивачем та її чоловіком розірвано. Відповідно до статті 44 Кодексу про шлюб та сім'ю України (чинної на момент розірвання шлюбу заявником) шлюб вважається припиненим з моменту реєстрації розлучення в органах реєстрації актів громадянського стану.

Згідно пункту 15 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» розірвання шлюбу, здійснене на підставі рішення суду, потребує подальшої реєстрації у державному органі РАЦС, моментом припинення шлюбу є день набрання чинності рішенням суду про його розірвання (частина друга статті 114 СК України). Це правило не поширюється на випадки, коли шлюб було розірвано у судовому порядку до 1 січня 2004 року, тобто до дня набрання чинності СК України.

Відповідно до відомостей у паспорті позивача про розірвання шлюбу між нею та іншим чоловіком зареєстровано відділом реєстрації актів цивільного стану районного управління юстиції області 30 квітня 2015 року, про що здійснено актовий запис № 9, тобто після з якою позивач проживала без реєстрації шлюбу.

Таким чином, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, дійшов обґрунтованого висновку, що оскільки на час смерті співмешканця позивача, незважаючи на наявність рішення про розірвання шлюбу між подружжям, розлучення не було зареєстровано у встановленому законом

порядку, вона вважається такою, що перебуває у шлюбі й відповідно відсутні підстави для встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу.

Доводи касаційної скарги про те, що суди під час розгляду справи не врахували показання свідків, надані довідки, які підтверджують факт спільного проживання, є безпідставними, оскільки суди, встановивши, що позивач зареєструвала розірвання шлюбу лише у квітні 2015 року, дійшли до правильного висновку про неможливість встановлення факту, про який просила заявниця.

Європейський суд з прав людини вказав, що згідно з його ustalenoю практикою, яка відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів та інших органів з вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються. Хоча пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною в залежності від характеру рішення (рішення від 10 лютого 2010 року у справі «Серявін та інші проти України» (Seryavin and others v. Ukraine, № 4909/04, § 58).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87857604>

3.2. Практика Європейського суду з прав людини

Назва: CASE OF OLURI v. NORTH MACEDONIA (Application no. 3368/18)

Дата прийняття: 16/01/2020

Дата набуття статусу остаточного: 16/01/2020 (Комітет)

Зміст: Заявниця народилася 1988 року та проживає в м. Ресен.

У грудні 2013 року заявниця почала проживати спільно з І. без укладення шлюбу та переїхала до його будинку у Ж. 11 грудня 2014 року заявниця народила доньку А.

У березні 2015 року заявниця повернулася разом зі своїми батьками до м. Ресен, тоді як А. залишилася з І. та його батьками. Після того, як заявниця подала заяву та було підготовлено експертний висновок, 20 липня 2015 року Муніципальний центр соціального захисту (the Inter-Municipal Social Welfare Centre) надав їй право опіки над дитиною, а І. надав контактні права. Рішення набуло статусу остаточного та набуло чинності 8 серпня 2015 року. Заявниця у цій справі скаржилася, що тривалі невиконання рішення центру 2015 року про встановлення

опіки над її донькою становило порушення її права на повагу до сімейного життя, що захищається статтею 8 Конвенції.

Зокрема, заявниця скаржилася на те, що вона не мала ефективного засобу правового захисту щодо своїх скарг.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/htUrw1d>

Назва: CASE OF JURIŠIĆ v. CROATIA (Application no. 29419/17)

Дата прийняття: 16/01/2020

Дата набуття статусу остаточного: 16/01/2020 (Комітет)

Зміст: Справа стосувалася невиконання рішення про побачення з дитиною. Заявник був позбавлений регулярних зустрічей зі своїм сином понад 10 років, незважаючи на декілька рішень суду та виконавчих наказів, ухвалених на його користь.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/ptUratB>

Назва: CASE OF BEIZARAS AND LEVICKAS v. LITHUANIA (Application no. 41288/15)

Дата прийняття: 14/01/2020

Дата набуття статусу остаточного: 14/04/2020 (Палата)

Набуття статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Зміст: Заявники у цій справі перебувають в одностатевих відносинах. У грудні 2014 року перший заявник Б. опублікував світлину на своїй сторінці у фейсбуці, на якій було зображено їхній поцілунок. Світлина набрала «вірусного» поширення, отримавши сотні коментарів у Литві. Більшість коментарів включали в себе заклики до того, щоб заявників було «кастровано», «вбито», «знищено» та «спалено» у зв'язку із їх гомосексуалізмом.

Заявники звернулися до неурядової організації – Національної асоціації ЛГБТ, членами якої вони були, з проханням звернутись із заявами до органів прокуратури про відкриття кримінальної справи за розпалювання ненависті та насильства проти гомосексуалістів. Однак прокурор вирішив не розпочинати

досудове розслідування щодо їхніх заяв. Він зазначив, що автори коментарів просто «висловлювали свою думку», і що хоча вони відреагували «неетично», їхня поведінка не вимагала притягнення їх до відповідальності. Прокурор також зазначив, що його висновок узгоджується із практикою Верховного суду у подібних справах.

В лютому 2015 року апеляційний суд ухвалив остаточне рішення у цій справі, підтримавши висновки прокурора у повному обсязі та попередні висновки суду першої інстанції, вказавши, зокрема, що поведінка заявників була «ексцентричною» і умисно провокаційною. Зокрема, заявники мали б передбачити те, що розміщення світлини поцілунку двох чоловіків не сприяло б соціальній згуртованості та розвитку толерантності в Литві – країні, де «традиційні сімейні цінності високо цінувались». Було б краще, якби заявники розмістили свою світлину серед «однорідців», тим більше коли фейсбук давав можливість обмежити доступ лише колу друзів.

Посилаючись на положення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, заявники стверджували, що вони були піддані дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації, оскільки органи влади відмовилися порушити досудове розслідування щодо мотивованих ненавистю коментарів на сторінці Б. у фейсбукі. Заявники також вказували, що така відмова на порушення статті 13 Конвенції позбавила їх можливості отримати правовий захист.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту).

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/StUrxL7>

Назва: CASE OF RINAU v. LITHUANIA (Application no. 10926/09)

Дата прийняття: 14/01/2020

Дата набуття статусу остаточного: 14/04/2020 (Палата)

Набуття статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Зміст: Справа стосувалася спроб батька Р. (громадянина Німеччини) повернути свою дочку від його колишньої дружини (громадянки Литви) після рішень суду, постановлених на його користь відповідно положень Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Заявники – Р. (громадянин Німеччини) та його дочка Луїза (громадянка Литви та Німеччини), 1969 та 2005 року народження відповідно, проживають у Німеччині. У 2006 році І.Р. (колишня дружина Р.) відвезла дочку на свою батьківщину на відпочинок, але не повернулася через два тижні, як обіцяла. Р. подав скаргу та отримав судові рішення, яким йому була надана одноособова опіка та яким І.Р. зобов'язано повернути йому дочку.

У 2008 році німецькі суди також надали дозвіл на розлучення

подружжя та надали Р. постійну опіку над донькою. У жовтні 2006 року Р. звернувся до суду першої інстанції в Литві з вимогою про повернення дитини, посилаючись на положення Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей та Постанови ЄС № 2201/2003 (Brussels II bis Regulation) про юрисдикцію та визнання і виконання судових рішень у шлюбносімейних справах, а також справах про відповідальність батьків. Суд першої інстанції відмовив йому у задоволенні вимог. Р. подав апеляційну скаргу, яка була задоволена: рішення суду першої інстанції скасовано і постановлено рішення на користь Р., яке надалі не могло бути оскаржено. Ця справа привернула до себе увагу литовських ЗМІ та політичних діячів, які критикували ідею повернення дитини до Німеччини і стверджували, що органи влади не спроможні захищати права матері – громадянки Литви. Надалі мали місце декілька проваджень у Литві, в ході яких І. Р. та Генеральний прокурор мали на меті поновити провадження у справі про повернення дитини.

В жовтні 2007 року Голова Верховного суду прийняв рішення про зупинення виконання рішення Апеляційного суду, ухваленого в березні 2007 року. У квітні 2008 року, Верховний суд також направив запит щодо попереднього висновку до Суду ЄС (the Court of Justice of the European Union) щодо різних аспектів Постанови ЄС № 2201/2003 (Brussels II bis Regulation). Суд ЄС вказав, що якщо німецькі суди видали чинне рішення про повернення дитини, то відповідно до зазначеної Постанови ЄС литовські суди мали б його виконати.

В серпні 2008 року Верховний суд відхилив клопотання Генерального прокурора та І. Р. про перегляд цивільного провадження та відхилив подану І. Р. апеляцію з питань права, посилаючись в обох рішеннях на попередній висновок Суду ЄС. У зв'язку із затримками у поверненні дитини Р. у жовтні 2008 року забрав доньку з центру з догляду за дітьми в Литві та поїхав до Латвії, де Р. ненадовго затримали в аеропорту Риги, після чого дозволили йому повернутися до Німеччини. Проти Р. було порушено кримінальне провадження за фактом викрадення в Литві, проте прокуратура припинила провадження в листопаді 2009 року.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) у зв'язку із тим, що литовські органи влади не забезпечили справедливого процесу в частині виконання рішення про повернення дитини, а витрачений час для прийняття остаточного рішення литовською владою не відповідав невідкладному характерові справи заявників

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/YtUrQzF>

Назва: CASE OF BABAYEVA v. AZERBAIJAN (Application no. 57724/11)

Дата прийняття: 30/01/2020

Дата набуття статусу остаточного: 30/04/2020 (Палата)

Набуття статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Зміст: Справа стосувалася рішення суду про надання опіки над дітьми заявниці її колишньому чоловікові після того, як було встановлено, що заявниця, імовірно, мала позашлюбні стосунки. Заявниця у 2010 році звернулася до суду із заявою про розлучення. Суд, розглянувши справу, визначив право опіки над двома спільними дітьми на користь чоловіка заявниці, обґрунтовуючи рішення головним чином тим, що заявниця мала позашлюбні стосунки, а її поведінка «не відповідала нормам моралі».

Заявниця подала скаргу, в якій стверджувала, окрім іншого, що суд неправомірно проігнорував перший висновок комісії з питань опіки та піклування, згідно з яким не було заперечень проти встановлення опіки заявниці над дітьми, і неналежним чином оцінив інші два висновки комісії. Скарга заявниці була відхилена в жовтні 2010 року, рішення про що було підтримано Верховним судом у березні 2011 року. Заявниця скаржилася, що рішення про встановлення опіки її чоловіка над їхніми дітьми становило порушення її права на сімейне життя.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/2tUrljP>

Назва: CASE OF X AND Y v. BULGARIA (Application no. 23763/18)

Дата прийняття: 06/02/2020

Дата набуття статусу остаточного: 06/02/2020 (Комітет)

Зміст: Перша заявниця, яка є матір'ю другого заявника, подала заяву від імені обох заявників. Перша заявниця та В. Д. проживали у шлюбі з 2009 року. У 2010 році у них народилася перша дитина (другий заявник), а у 2012 році – ще одна дитина. 6 грудня 2012 року перша заявниця та В. Д. розлучилися. Жінка залишила квартиру, де проживала з чоловіком і дітьми, та переїхала жити до батьківської квартири разом із молодшою дитиною.

Інтерпретація подій, що стосувалися перебігу розлучення та періоду після нього, першої заявниці відрізняється від інтерпретації В. Д. За словами першої заявниці, В. Д. піддавав її психологічному, емоційному насильству під час спільного проживання. Після того, як вони роз'їхалися, колишній чоловік систематично створював перешкоди для нормального життя жінки і дитини, ймовірно, перша заявниця мала обмежений контакт зі своєю дитиною. Відповідно до тверджень В. Д., він ніколи не заперечував проти того, щоб сім'я возз'єдналася, проявляв турботу. Також чоловік неодноразово закликав першу заявницю проживати спільно, однак безуспішно. 4 липня 2013 року заявниця звернулася до суду з заявою про встановлення опіки над старшою дитиною (другим заявником).

18 вересня 2013 року Плевенський районний суд задовольнив заяву першої заявниці про застосування тимчасових заходів, надавши їй тимчасову опіку на час триваючого провадження. Рішення суду було обґрунтовано результатами проведених судовомедичних експертиз, у яких, зокрема, було зазначено,

що перша заявниця – спокійна та врівноважена особа, вдома спокійно спілкувалася з обома дітьми; у шлюбі зазнавала психологічного тиску з боку чоловіка; другий заявник приязно ставився до батька і емоційно холодно до матері, але її участь у житті дитини (другого заявника) мала вирішальне значення для його розвитку та благополуччя. Серед доказів, долучених до матеріалів справи, є звіти працівників соціальних служб щодо оцінки психологічного мікроклімату у сім'ї.

Рішенням Плевенського районного суду від 27 грудня 2013 року першій заявниці було надано опіку над дитиною, визначено дні побачень із батьком та призначено розмір щомісячного грошового утримання у розмірі приблизно 60 євро. Рішенням Плевенського регіонального суду (апеляційна інстанція) від 30 травня 2014 року змінено рішення суду першої інстанції у частині встановлення часу та строків перебування дитини із батьком. 27 листопада 2014 року Верховний касаційний суд відхилив апеляційну скаргу В. Д., і рішення Плевенського регіонального суду набрало статусу остаточного. У межах виконавчого провадження перша заявниця неодноразово зверталася до відповідних структурних підрозділів виконавчої служби про примусове виконання судового рішення у справі.

Також жінка з початку березня 2015 року подавала заяви до правоохоронних органів про недопущення перешкоджання В. Д. у виконанні остаточного рішення суду. 18 липня 2016 року В. Д. було пред'явлено обвинувачення у перешкоджанні виконання рішення суду, але 30 березня 2018 року прокуратура припинила провадження у зв'язку з відсутністю складу правопорушення. Першу заявницю було повідомлено про рішення про припинення провадження від 12 квітня 2018 року; надалі оскаржено воно не було. Працівники соціальних служб і правоохоронних органів були залучені до врегулювання конфліктів у взаємовідносинах між членами подружжя і дитиною, над якою було встановлено опіку, зокрема, на вимогу батька дитини за заявою органу опіки та піклування було порушено провадження щодо відшкодування моральної шкоди за заподіяння насильницьких дій у сім'ї (засвідчення факту спричинення дитині гематоми бабою по матері). Рішенням суду провадження у справі закрито, ухвалено рішення про заборону бабі спілкуватися з дитиною протягом наступних шести місяців.

Рішенням від 30 червня 2015 року Плевенський районний суд задовольнив заяву В. Д. про надання йому тимчасової опіки над дитиною; перша заявниця отримала право на побачення. Розглянувши заяву по суті, суд першої інстанції рішенням від 14 жовтня 2015 року відхилив заяву В. Д. про зміну опіки. За результатами розгляду апеляційної скарги В. Д. суд апеляційної інстанції залишив без змін рішення суду першої інстанції.

Упродовж 2014 року перша заявниця постійно виконувала рішення суду, дозволяючи другому заявникові бачити батька навіть частіше, ніж було встановлено судом. У період з 16 березня 2015 року по 13 травня 2015 року дитина жила виключно з батьком, який не передав його матері в цей період. Перша заявниця скаржилася до правоохоронних органів. У період до травня 2015 року В. Д. регулярно не дотримувався встановленого судами контактного режиму, не повертаючи дитину матері у встановлений час, що негативно впливало, в першу чергу, на психологічний стан другого заявника.

З 2016 року і станом на час розгляду справи Судом дитина (другий заявник) проживає із батьком, що порушує право першої заявниці на побачення зі своєю дитиною. Як стверджує

В. Д., старша дитина регулярно спілкується зі своєю матір'ю особисто та по телефону, але відмовляється жити із нею у квартирі баби і діда. Свого молодшого брата дитина бачить часто, майже кожного вихідного дня у квартирі В. Д. Перша заявниця бачить свою старшу дитину протягом декількох хвилин, коли вона передає молодшу дитину батькові. В. Д. регулярно сплачує встановлене судом грошове утримання.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/stUrJO5>

Назва: CASE OF BUTURUGĂ v. ROMANIA (Application no. 56867/15)

Дата прийняття: 11/02/2020

Дата набуття статусу остаточного: 11/05/2020 (Палата)

Набуття статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Зміст: Справа стосувалася тверджень заявниці про домашнє насильство та порушення конфіденційності / приватності електронного листування з боку її колишнього чоловіка.

Заявниця скаржилась на недоліки у системі захисту жертв від такого виду насильства. В грудні 2013 року заявниця звернулася зі скаргою на свого чоловіка, стверджуючи, що вона є жертвою домашнього насильства. Окрім іншого, заявниця вказувала, що чоловік погрожував вбити її, та надала медичну довідку з описом отриманих тілесних ушкоджень.

Впродовж наступного місяця заявниця звернулася із другою скаргою у зв'язку із новими погрозами та отриманими тілесними ушкодженнями від свого чоловіка з метою змусити її відкликати свою першу скаргу. Наприкінці січня 2014 року подружжя розлучилося. У березні 2014 року заявниця подала клопотання про проведення електронного пошуку сімейного комп'ютера, обґрунтовуючи це тим, що її колишній чоловік незаконно перевіряв її електронні акаунти, включно із її акаунтом у соціальній мережі Facebook, копіював її приватні розмови, документи та фотографії. У вересні 2014 року заявниця подала третю скаргу на порушення конфіденційності листування.

У лютому 2015 року прокуратура припинила справу з тих підстав, що хоча колишній чоловік і погрожував заявниці вбивством, проте його поведінка не була достатньо серйозною, щоб її можна було визнати кримінальним злочином. Також прокуратура вирішила відхилити скаргу заявниці щодо порушення конфіденційності її листування як таку, що була подана з пропущенням встановленого законом строку. Зрештою, прокуратура прийняла рішення про накладення адміністративного штрафу у розмірі 250 євро на її колишнього чоловіка.

Заявниця безуспішно оскаржувала рішення прокурора до суду першої інстанції. Більше того, 13 березня 2014 року суд першої інстанції видав стосовно заявниці охоронний наказ тривалістю в декілька місяців. Вона стверджувала, що поліція не виконувала цей наказ, а її колишній чоловік ніколи не дотримувався його.

Уряд стверджував, що заявниця не зверталась із заявою про продовження дії охоронного наказу після спливу перших шести місяців.

Заявниця також стверджувала, що колишній чоловік переслідував її на вулиці 29 жовтня 2015 року. Уряд у своїх запереченнях, поданих в липні 2017 року, зазначив, що кримінальне провадження за переслідування та залякування ще триває. ЄСПЛ встановив, зокрема, що національні органи влади не розглянули кримінальне розслідування в аспекті конкретної проблеми домашнього насильства і тим самим не спромоглися надати належну відповідь на серйозність обставин, на які скаржилася заявниця. Розслідування фактів домашнього насильства було недосконалим, і не було розглянуто по суті скарги щодо порушення конфіденційності листування, тісно пов'язаної зі скаргою щодо насильства.

В цьому випадку, Суд зауважив, що нині кібербулінг визнається одним із видів насильства над жінками та дівчатами, і що він може мати різні форми, включно з кіберпорушенням конфіденційності, зломом комп'ютеру жертви та вилученням, поширенням і маніпуляцією даними та фотографіями, включно з особистою інформацією.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) у зв'язку з невиконанням позитивних зобов'язань, що випливають із обох статей Конвенції.

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/4tUrVPD>

Назва: CASE OF KUNGUROV v. RUSSIA (Application no. 70468/17)

Дата прийняття: 18/02/2020

Дата набуття статусу остаточного: 18/05/2020 (Палата)

Набуття статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція).

Зміст: Справа стосувалась відмови органів влади дозволити дружині заявника та їхнім дітям відвідувати його в тюрмі. Заявника було засуджено в листопаді 2016 року за змову у вчиненні шахрайства, призначено покарання у виді 18 місяців позбавлення волі в тюрмі і доставлено до слідчого ізолятора СІЗО №1.

Впродовж наступних місяців заявник звертався до судді з проханнями надати дозвіл на побачення зі своєю дружиною та дітьми, але суддя відмовив. В листі, адресованому заявникові, суддя послався на статтю 18 Закону «Про ув'язнення обвинувачених» (the Defendants' Detention Act) та на факт того, що дружина заявника була свідком у кримінальній справі, і що рішення суду проти нього ще не набрало законної сили. Зокрема, в законі не було передбачено положення щодо відвідування тюрем неповнолітніми особами.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя), заявник скаржився на відмову у відвідуванні його в тюрмі. На підставі статті 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, він скаржився на відсутність засобу для перегляду такої відмови.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/jtUr9t1>

Назва: CASE OF CÎNȚA v. ROMANIA (Application no. 3891/19)

Дата прийняття: 18/02/2020

Дата набуття статусу остаточного: 18/05/2020 (Палата)

Набуття статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Зміст: Справа стосувалася скарги заявника на те, що його психічний розлад був єдиним фактом, який взяв до уваги суд, постановляючи рішення про опіку над дитиною не на його користь. У липні 2018 року заявник звернувся із позовом до Округового суду м. Бая-Маре, висунувши позовні вимоги про або визначення місця проживання його чотирирічної доньки разом із ним до проголошення рішення судом про його розлучення дружиною, або ж про встановлення регулярних побачень із дитиною у його будинку.

Заявник і його дружина мали психічні розлади, однак на момент розлучення дружина заявника не перебувала на обліку як особа з психічними розладами. У вересні 2018 року суд встановив заявникові години побачення з дитиною, визначив місце проживання дитини з матір'ю, зобов'язав заявника сплачувати аліменти. Рішення суду було обґрунтовано медичними показаннями, які свідчили, що заявник мав хронічну форму психічного розладу, а також заявами матері, яка скаржилася, що його поведінка мала агресивний характер. Інші родичі, які брали участь у вихованні дитини, і сама дівчинка також були допитані під час провадження. На обґрунтування заяви заявник стверджував, що рішення національного суду ухвалене суб'єктивно та упереджено і вмотивовано лише фактом його хвороби. Він констатував, що він ніколи не вчиняв насильницьких дій щодо дитини та дружини. Суд апеляційної інстанції залишив апеляційну скаргу без розгляду, аргументувавши, що встановлені судом обмеження на побачення заявника із дитиною підтверджено медичними доказами, заявами свідків, листуванням та відношенням заявника до матері дитини.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/QtUr6ny>

Назва: CASE OF PAVLOVA v. RUSSIA (Application no. 8578/12)

Дата прийняття: 18/02/2020

Дата набуття статусу остаточного: 18/05/2020 (Палата)

Набуття статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Зміст: Справа стосувалася незаконності відмови суду у наданні дозволу дружині на побачення з чоловіком, який відбував покарання у виправній колонії, та неможливості оскарження такого рішення.

Заявниця у справі – дружина Миколи Юнзеля, який був підсудним у кримінальному провадженні (див. рішення ЄСПЛ у справі «Юнзель проти Росії», заява № 60627/09, 13 грудня 2016 року). У серпні 2009 року заявниця відвідала чоловіка у виправній колонії, де останній відбував покарання. 21 жовтня 2010 року Юнзель був переведений до слідчого ізолятора в м. Казані, а провадження щодо розгляду його справи у Верховному суді Республіки Татарстан розпочалося через десять днів. 2 листопада 2010 року заявниці було відмовлено у побаченні із чоловіком. У період з 20 січня 2011 року до 11 листопада 2011 року заявниця неодноразово подавала клопотання до Верховного суду про надання відповідного дозволу, але їй було відмовлено з посиланням на відсутність рішення у справі, яке набуло б статусу остаточного. Надалі вона зверталася зі скаргами до голови Верховного суду Республіки Татарстан та голови Верховного суду Російської Федерації на відсутність обґрунтованості відмови суддею у наданні дозволу на її побачення з чоловіком. Зокрема, заявниця стверджувала, що суддя Н. не наводила жодних підстав для обґрунтування відмови та посилалася на нормативно-правові акти, що обмежували право члена подружжя на побачення із засудженим до винесення рішення судом. Листи за підписами голови Верховного суду Республіки Татарстан та голови Верховного суду Російської Федерації містили посилання на попередні листи щодо відмови у задоволенні клопотання з аналогічним обґрунтуванням.

25 листопада 2011 року заявниця подала скаргу на рішення судді Н. до Судової палати у кримінальних справах Верховного суду Республіки Татарстан, у задоволенні якої рішенням від 21 грудня 2011 року було відмовлено. 29 грудня 2011 року голова Верховного суду Республіки Татарстан письмово поінформував заявницю про те, що до моменту проголошення остаточного рішення у справі будь-які побачення з її чоловіком заборонені. Тільки 29 березня 2013 року заявниця змогла знову побачитися зі своїм чоловіком.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/OtUtyv9>

Назва: CASE OF Y.I. v. RUSSIA (Application no. 68868/14)

Дата прийняття: 25/02/2020

Дата набуття статусу остаточного:

25/05/2020 (Палата)

Набуття статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Зміст: Справа стосувалася скарги заявниці на позбавлення її батьківських прав стосовно її трьох дітей у зв'язку із тим, що вона була наркозалежною. Наркозалежність була однією з підстав позбавлення батьківських прав за Сімейним кодексом Російської Федерації. Окрім того, заявниця наголошувала, що закон, який позбавив її батьківських прав, тягнув втрату будь-яких контактів з дітьми, що було, як вона стверджувала, непропорційним заходом стосовно неї.

Заявниця у цій справі – громадянка Російської Федерації, народилась 1980 року та проживала в м. Москві. Вона мала трьох дітей, від двох різних батьків, 1999, 2011 та 2012 років народження. 8 жовтня 2013 року заявницю було затримано за місцем її проживання за підозрою у незаконному обігу наркотичних речовин. Її було доставлено до відділку поліції та допитано, в ході чого з'ясувалось, що вона почала вживати наркотичні речовини у 2004 році. Заявниця припинила вживати наркотичні речовини у 2010 році до народження двох молодших дітей, проте зірвалася та вжила наркотики минулого місяця. Дітей було негайно доставлено до державних установ. Старша дитина надалі залишилась зі своїм батьком. Двоє молодших дітей, чи його батька було затримано тоді ж, коли і заявницю, були зрештою поміщені до дитячого будинку, а пізніше – до прийомної сім'ї, де вони перебувають і досі.

У квітні 2014 року заявницю було визнано винною у незаконному обігу наркотичних речовин та призначено їй покарання у виді шести років ув'язнення. До того, в січні 2014 року, рішенням суду першої інстанції, яке було підтримане апеляційним судом у квітні того ж року, заявницю було позбавлено батьківських прав, оскільки залишати дітей під її опікою було б небезпечно. Суди, зокрема, послали на її наркотичну залежність і факт її безробіття. У свій захист заявниця вказувала, підтвердивши свої аргументи доказами, що вона розпочала курс реабілітації та знайшла роботу; суди ці аргументи відхилили.

За результатами касаційного провадження президія Московського міського суду підтримала висновки судів попередніх інстанцій. Посилаючись на положення статті 8 Конвенції, заявниця скаржилась, що національні суди автоматично застосували національне законодавство у її справі, за яким наркотична залежність була підставою для позбавлення батьківських прав без розгляду менш радикальної альтернативи. Зокрема, вона вказала, що рішення про позбавлення її батьківських прав тягнуло втрату всіх контактів з дітьми, що, на її думку, було непропорційним.

Оцінка Суду:

Не оспорювався той факт, що позбавлення заявниці батьків-

ських прав становило втручання у її право на повагу до сімейного життя. Це втручання ґрунтувалось на статті 69 Сімейного кодексу Російської Федерації та мало за мету захист прав дітей заявниці. Суд повторив, що роз'єднання сім'ї було дуже серйозним втручанням. Такий захід може бути виправданий лише винятковими обставинами з урахуванням головної вимоги – забезпечення найкращих інтересів дитини.

Суд був готовий визнати, що наркотична залежність заявниці та її безробіття були належними підставами при вирішенні питання позбавлення її батьківських прав, проте Суд не переконаний, що вони були достатніми, щоб виправдати застосування такого радикального заходу.

По перше, національні суди вирішили проігнорувати докази, надані заявницею про те, що вона мала намір та вжила заходів для подолання залежності. Суд дійшов висновку, що такий підхід був вражаючим, коли основною підставою, якщо не головною, для позбавлення заявниці батьківських прав була наркотична залежність.

Що стосується факту безробіття заявниці, то Суд дійшов висновку, що фінансові труднощі не можуть самі по собі слугувати достатньою підставою для розриву зв'язку між батьками та дитиною. В рішеннях судів не пояснювалось, яким чином безробіття могло вплинути на здатність заявниці піклуватись про своїх дітей. Більше того, перевірки сімейної квартири, проведені протягом наступних місяців після арешту заявниці, не встановили будь-яких реальних недоліків у житлових умовах, а останній висновок взагалі містив інформацію про їх покращення.

Національні суди також не врахували факт того, що заявниця постійно виявляла свою прив'язаність до дітей протягом всього провадження і надала докази, які вказували, що вона піклувалась про них до позбавлення батьківських прав і здійснювала спроби для підтримання з ними контакту після цього.

Тоді ж було продемонстровано, що діти глибоко прив'язані до своєї матері та баби по материнській лінії, яка проживала спільно з ними у сімейній квартирі. Дійсно, суди взагалі не оцінили вплив роз'єднання на дітей. Насамперед, Суд здивований, що органи влади не розглянули можливість застосування менш радикальних заходів, незважаючи на те, що законом були такі менш радикальні заходи передбачені, і що заявниця не мала історії із нехтування своїми дітьми. Крім того, суд зауважив, що органи опіки почали спостереження за сім'єю у зв'язку з нібито неналежним виконанням заявницею батьківських обов'язків та відсутністю піклування про своїх дітей у невстановлену дату жовтня 2013 року; а справу про позбавлення заявниці батьківських прав вони розпочали вже 1 листопада 2013 року. Не вбачається очевидним, що органи опіки чи будь-які інші органи соціального захисту здійснювали хоч якесь спостереження за

сім'єю заявниці до початку розгляду справи в суді чи попереджали заявницю про ймовірні наслідки, які могла спричинити її поведінка. Не вбачається очевидним і те, що як тільки ситуація заявниці стала відома, компетентні органи здійснили будь-які спроби надати їй належну допомогу. Також немає доказів, що у своїх рішеннях національні суди розглянули і врахували всі ці обставини. Суд дійшов висновку, що національні органи влади не спромоглися продемонструвати, яким чином позбавлення заявниці батьківських прав було найбільш доцільним заходом забезпечення найкращих інтересів дітей. Такий захід був непропорційним, тому було порушено статтю 8 Конвенції.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/wtUtsDj>

Назва: CASE OF ABUSHOV v. AZERBAIJAN (Application no. 76251/11)

Дата прийняття: 27/02/2020

Дата набуття статусу остаточного: 27/02/2020 (Комітет)

Зміст: Заявник у справі скаржився, що суд касаційної інстанції належним чином не розглянув його доводи проти встановлення обмежень у графіку його зустрічей із дітьми, що призвело до порушення його права на повагу до сімейного життя. 10 лютого 2000 року заявник одружився із Г., в шлюбі з якою в них народилося двоє дітей (донька та син 2001 та 2004 років народження відповідно).

У 2007 році заявник та його дружина перестали проживати разом. 11 вересня 2009 року суд першої інстанції ухвалив рішення про розірвання шлюбу і постановив, що діти мають проживати з матір'ю, а заявника було зобов'язано сплачувати щомісячно аліменти на утримання дітей у розмірі 20 азербайджанських манатів на кожну дитину.

Після розлучення син заявника жив із матір'ю у будинку її батьків в районі м. Курдамир, а його дочка – з бабусяю дружини в с. Багман Курдамирського району. З документів, поданих до Суду, вбачається, що на час подій, що мали місце у справі, заявник проживав і працював переважно у м. Смоленську (Російська Федерація), але щороку протягом декількох місяців у разі повернення до Азербайджану він жив у с. Хірдапай Курдамирського району, яке розташоване на відстані 35 км від с. Багман. Г. відмовилася надавати заявнику дозвіл на спілкування з дітьми.

Заявник та його мати звернулися із позовом до суду, скаржачись, що колишня дружина (Г.) постійно перешкоджає йому у спілкуванні з дітьми. Також заявник просив суд надати дозвіл постійно підтримувати контакт із донькою та сином йому, його матері та близьким родичам.

4 травня 2010 року рішенням суду позовні вимоги задоволено: встановлено заявникові, його матері та близьким родичам години для зустрічей з дітьми щосуботи та щонеділі першого, другого та четвертого тижня кожного місяця. Г. оскаржила рішення в апеляційному порядку. Під час розгляду справи в апеляційному суді вона констатувала, що заявник, який проживав на той час у Росії, не був зацікавлений у вихованні їхніх дітей і зовсім не надавав матеріальної допомоги. У скарзі вона також зазначила, що заявник жорстоко поведився з нею та їхнім сином.

Крім того, вона категорично заперечувала щодо можливості побачень.

27 липня 2010 року рішенням апеляційного суду частково задоволено її апеляційну скаргу та скасовано рішення суду першої інстанції в частині, що стосувалася дозволу спілкування дітей з

близькими родичами, оскільки жоден із родичів не надав згоди заявникові або його матері подати позов від їх імен. Апеляційний суд також визнав необхідним встановити певний час для зустрічей заявника з його дітьми з метою мінімізації ризиків виникнення непорозумін у майбутньому.

На виконання рішення суду заявник та його матір могли зустрічатися з дітьми з 11:00 до 13:00 щосуботи та щонеділі першого, другого та четвертого тижня кожного місяця. Заявник подав касаційну скаргу на рішення апеляційного суду, в якій обґрунтував неможливість реалізовувати свій обов'язок у вихованні дітей, ураховуючи відстань між містами, яку він мав подолати для побачень із дітьми, що призводило до короткострокових зустрічей.

14 жовтня 2011 року Верховний суд, не врахувавши доводів заявника, ухвалив остаточне рішення у справі.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/atUyraC>

Назва: CASE OF PEDERSEN AND OTHERS v. NORWAY (Application no. 39710/15)

Дата прийняття: 10/03/2020

Дата набуття статусу остаточного: 10/06/2020 (Палата)

Набуття статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Зміст: Заявники скаржились, що їх право на повагу до сімейного життя було порушено у зв'язку з рішеннями органів національної влади позбавити першого та другого заявників батьківських прав щодо Х., дозволити усиновити Х. та обмежити наступні контактні права заявників. Окрім цього, заявники стверджували, що національні органи влади не намагались об'єднати родину, а національна процедура не була справедливою у зв'язку з неналежним залученням заявників до цього процесу.

Заявниками у цій справі виступили подружжя та їхня дитина Х. Коли Х. було кілька місяців, його було терміново поміщено до прийомної установи, оскільки його батьки мали психічну хворобу і не були здатні піклуватися про нього. Після спливу деякого часу, включно з періодом, коли мати Х. залишалася з ним в прийомній установі, органи соціального захисту звернулись до Округної ради соціального захисту з клопотанням про встановлення опіки над Х. Рада задовольнила клопотання органів соціального захисту, і Х. було поміщено до прийомної сім'ї.

З огляду на те, що таке поміщення мало бути довготривалим, контактні права були дозволені у кількості двох разів на рік тривалістю дві години. Заявники оскаржили таке рішення, і справу розглянули суди трьох інстанцій. Рішенням Верховного суду у 2015 році усиновлення Х. було визнано законним. Верховний суд дійшов висновку, що задля забезпечення найкращих інтересів Х. він має залишатись у прийомній родині, де прожив майже все своє життя. Суд також взяв до уваги глибoku прив'язаність Х. до прийомних батьків порівняно з відсутністю прив'язаності

до його біологічних батьків. Тим не менше, суд визнав важливим підтримку етнічних зв'язків Х. з місцем його походження та підтримку контактів, установлених судами попередніх інстанцій.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/5tY1XGO>

Назва: CASE OF HERNEHULT v. NORWAY (Application no. 14652/16)

Дата прийняття: 10/03/2020

Дата набуття статусу остаточного: 10/06/2020 (Палата)

Набуття статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Зміст: Заявники скаржились, що рішення національних органів влади про поміщення їхніх дітей (Б. та С.) під опіку та невизначення його тривалості становило порушення права заявників на повагу до сімейного життя.

Заявник у цій справі – Г., прибув до Норвегії у 2013 році разом зі своєю дружиною (громадянкою Румунії) та трьома синами – А., Б., С., які народились у 2000, 2005 та 2007 роках відповідно. Того ж року дітей було невідкладно поміщено до прийомних будинків, оскільки органи соціального захисту дітей висловили занепокоєння про здатність батьків піклуватися про них. Також до уваги було взято факт їх виховання в ізоляції та серйозна хвороба А.

У 2014 році Окружна рада соціального захисту задовольнила заяву органів соціального захисту про поміщення дітей під опіку у зв'язку із серйозним нехтуванням їхніх потреб. Б. та С. були поміщені до прийомних сімей. А. був направлений до спеціальної установи, оскільки вихователі дитячого будинку визнали, що вимоги до його особливих потреб були надмірними для них. Заявникам були надані контактні права щодо дітей, за якими їм було дозволено спілкуватися чотири рази на рік тривалістю півтори години.

Заявники оскаржили рішення Ради до суду, який у 2015 році вирішив справу по суті. Підкреслюючи, що А. не почувався щасливим в установі, суд дійшов висновку, що задля забезпечення кращих інтересів дитини А. варто повернути батькам, надавши їм широку підтримку. Що стосується Б. та С., суд вирішив, що вони мають залишатися під опікою у зв'язку із прив'язаністю до своїх прийомних сімей.

Заявникам було надано право на побачення з дітьми шість разів на рік тривалістю шість годин.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Посилання на повний текст рішення мовою оригіналу на сайті ЄСПЛ: <https://cutt.ly/YtYOW5O>

3.3. Інші судові рішення

Постанова Миколаївського апеляційного суду від 10.03.2020 у справі №480/1962/18

Згідно з вимогами сімейного законодавства України той з батьків, з кого присуджено стягнення аліментів на дитину, зобов'язаний брати участь у додаткових витратах на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо). Посилання одного із батьків у справі, на те, що реабілітація та лікування дітей з інвалідністю є безкоштовними, не приймається до уваги, якщо не доведено, що таке лікування та реабілітація надавалися чи будуть надаватися дитині безкоштовно.

Позивач подала позов та просила стягнути з відповідача додаткові витрати на доньку в сумі 15204,42 грн., що становить половину вартості двох лікувальних путівок, а також щомісячно 2500 грн. Обґрунтовуючи свій позов, вказувала, що сторони по справі є батьками. У 2008 році шлюб між ними розірвано. Донька проживає разом з позивачем та потребує лікування у зв'язку з наявністю захворювання ДЦП, спастична диплегія перебування у санаторно-лікувальних закладах та оплати витрат на зайняття спортом, а саме плаванням. Одноособово позивач не в змозі оплачувати всі додаткові витрати, а тому вважала, що відповідач повинен сплачувати половину їх вартості.

Всі вказані нею витрати є необхідними для розвитку дитини і згідно з висновками спеціалістів вказані заходи є на користь дитини.

Не погоджуючись з позовними вимогами, відповідач вказував, що вони не можуть бути задоволені з огляду на те, що він працює та проживає на території Російської Федерації та отримує щомісячний дохід, який дорівнює 4920 грн. На його утриманні перебуває малолітня дитина та дружина, яка знаходиться у відпустці по догляду за дитиною. Крім того, він сплачує аліменти позивачу на утримання доньки у сумі 1300 грн. та надає допомогу батькам пенсіонерам. Відповідач також наголошував на тому, що реабілітація дітей-інвалідів є безкоштовною.

Рішенням районного суду області позов задоволено. Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу відповідача задоволено частково, виходячи з наступного.

Згідно з вимогами частини першої статті 185 СК України той з батьків, з кого присуджено стягнення аліментів на дитину, а також той з батьків, до кого вимога про стягнення аліментів не була подана, зобов'язані брати участь у додаткових витратах на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо).

Відповідно до вимог частини другої статті 185 СК України розмір участі одного з батьків у додаткових витратах на дитину в разі спору визначається за рішенням суду, з урахуванням обставин, що мають істотне значення. Додаткові витрати на дитину можуть фінансуватися наперед або покриватися після їх фактичного понесення разово, періодично або постійно.

Додаткові витрати, зумовлені особливими обставинами, можуть бути присуджені судом у вигляді конкретної суми, що підлягає одноразовій сплаті, або у вигляді щомісячних чи інших періодичних платежів, здійснюваних протягом певного строку чи постійно. Додаткові витрати на дитину можуть фінансуватися наперед або покриватися після їх фактичного понесення.

Ці кошти є додатковими, на відміну від коштів, які отримуються одним з батьків на утримання дитини.

При цьому вирішуючи питання щодо розміру коштів, які підлягають стягненню на додаткові витрати, суди повинні враховувати, в якій мірі кожен із батьків зобов'язаний брати участь у цих витратах з огляду на матеріальне та сімейне становище сторін та інші інтереси й обставини, що мають істотне значення. У випадку, коли матеріальне становище батьків не дозволяє забезпечити повну оплату додаткових витрат, вони можуть бути компенсовані лише частково.

Посилання відповідача на те, що реабілітація та лікування дітей з інвалідністю є безкоштовними, не прийнято до уваги, оскільки відповідачем не було доведено, що таке лікування та реабілітація надавалися чи будуть надаватися дитині безкоштовно. Позивачем же доведено шляхом надання рахунків, які виставили медичні заклади, якою буде вартість санаторно-курортного лікування їх дитини. А також позивачем надано квитанції про придбання ліків дитині, які були призначені лікарем.

Посилання відповідача на те, що на його утриманні знаходяться малолітня дитина та дружина, що позбавляє його можливості надавати додаткові витрати доньці колегією суддів прийнято до уваги при визначенні суми стягнення.

Детальніше з текстом рішення можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88099928>

Постанова Полтавського апеляційного суду від 05.02.2020 у справі №552/4474/19

Мовчазна згоди на утримання дитини в Україні, відповідно до п.«а» ч.1 ст.13 Гаазької Конвенції є обставиною, за якою суд має право відмовити в поверненні дитини до місця постійного проживання.

У серпні 2019 року Головне територіальне управління юстиції області в інтересах громадянина Турецької Республіки звернулось з позовом та просило визнати незаконним утримання відповідачем на території України малолітньої дитини; повернути малолітню дитину на місце постійного проживання в Турецькій Республіці; якщо рішення не буде виконано у добровільному порядку, зобов'язати відповідача, передати малолітню батькові для забезпечення повернення дитини до держави постійного проживання; покласти витрати, пов'язані з поверненням дитини до Турецької Республіки, на позивача; винести рішення у цій справі протягом шести тижнів від дати отримання цієї позовної заяви; допустити негайне виконання цього рішення у частині повернення дитини до Турецької Республіки.

В обґрунтування заявлених вимог зазначено, що позивач та відповідач є батьками малолітньої, громадянки України. 09.05.2018 року з дозволу позивача виїхала разом з дитиною з Турецької Республіки в Україну з метою проведення літа у її батьків, однак під час перебування в Україні повідомила позивача, що ніколи не повернеться до Туреччини. Оскільки позивач ні усної, а ні письмової згоди на зміну постійного місця проживання дитини не надавав, то вважає, що відповідач самостійно змінила місце проживання їхньої спільної дитини і визначила її місце проживання в Україні, чим порушила батьківські права.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, відмовлено у задоволенні позову Головного територіального управління юстиції області в інтересах громадянина Турецької Республіки про забезпечення повернення малолітньої дитини до Турецької Республіки виходячи з наступного.

Відповідач разом з малолітньою дитиною з дозволу позивача, який надав згоду на переміщення дитини в Україну, повернулася в Україну, де проживає на час розгляду справи за місцем своєї реєстрації разом з матір'ю. 24.09.2018 року позивач звернувся до Центрального органу Турецької Республіки із заявою про ініціювання процедури повернення незаконно утримуваної дитини до країни її постійного місця проживання до Міністерства юстиції України через Центральний орган Турецької Республіки надійшла заява позивача про повернення дитини до країни постійного проживання. Заочним рішенням міськрайонного суду області шлюб між сторонами розірваний. Після розірвання шлюбу прізвище відповідача змінилось. Рішення набрало законної сили.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції виходив з того, що: відповідач вивезла дитину в Україну з дозволу позивача, який не довів, що між ним і відповідачем існувала домовленість щодо строку перебування дитини в Україні і дати її повернення до Турецької Республіки; позивач не довів, що до дати його звернення до Центрального органу Турецької Республіки із заявою про повернення дитини він звертався з такою вимогою до відповідача, тобто позивач дав мовчазну згоду на утримання дитини в Україні; з часу виїзду з Турецької Республіки дитина прижилась у своєму новому середовищі.

Таким чином, при розгляді справ щодо повернення дитини відповідно до вимог Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, суд має встановити юридичні факти, передбачені статтями 3, 12, 13 та 20 Конвенції, які є підставою для порушення в суді питання про повернення дитини відповідно до Конвенції, а саме: проживання дитини в Договірній державі, порушення прав піклування про дитину, ефективність їх здійснення до переміщення дитини, наявність чи відсутність обов'язку повернення дитини до країни постійного місця проживання, а також наявність чи відсутність підстав для відмови в такому поверненні.

У цій сфері головне питання полягає в тому, чи встановлено справедливу рівновагу між конкуруючими інтересами – дитини, двох батьків та публічного порядку – в межах розсуду, якими користуються держави в таких питаннях, однак з врахуванням того, що найкращі інтереси дитини повинні бути пріоритетним міркуванням (див. Постанову Європейського Суду у справі «Гнаоре проти Франції», § 59).

Рішення про повернення дитини не може прийматися автоматично або механічно із застосуванням Гаазької конвенції, як про те свідчить наявність в цьому акті ряду виключень з зобов'язання повернення дитини, заснованих на розумінні відносно дійсної особистості дитини та його оточення, що показує необхідність застосування судом, який розглядає справу, конкретного підходу до нього.

Таким чином, завдання оцінки найкращих інтересів дитини у кожній індивідуальній справі покладається на національні органи.

В основу свого рішення про відмову у задоволенні позову суд

першої інстанції поклав висновок про доведеність існування обставини, передбаченої пунктом «а» ч.1 ст.13 Гаагзької Конвенції, а саме те, що позивач надав мовчазну згоду на утримання дитини в Україні.

Про мовчазну згоду можуть свідчити відсутність заперечення піклувальника проти переміщення або утримання дитини в іншій країні протягом усього часу до звернення із заявою про повернення дитини.

За наявності згоди піклувальника на переміщення дитини утримання може бути незаконним лише за умови порушення строків повернення дитини або у випадку перебування дитини в іншій країні без визначених строків за наявності вимоги піклувальника про повернення дитини, зробленої до звернення із заявою про повернення, та з часу відмови особи, яка утримує дитину, повернути дитину в країну постійного проживання без поважних причин.

Детальніше з текстом рішення можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87420867>

Постанова Київського апеляційного суду від 11.02.2020 у справі № 369/12529/17

Виходячи з інтересів дитини та за відсутності зазначених обставин, які свідчать про необхідність змінити прізвище дитини, суд відмовляє у задоволенні указаної позовної вимоги.

Позивач звернувся до суду із позовом до відповідача, районного відділу державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції області, про визнання батьківства та внесення змін до актового запису про народження, просив визнати його батьком дитини; зобов'язати районний відділ державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції області внести зміни до актового запису, складений виконавчим комітетом сільської ради, а саме змінити прізвище дитини у графі «батько» зазначити позивача.

Рішенням районного суду міста Київ позов про визнання батьківства та внесення змін до актового запису про народження задоволено у повному обсязі.

Не погоджуючись із указаним рішенням в частині зміни прізвища дитини відповідач звернувся до суду із апеляційною скаргою, в якій просила рішення суду першої інстанції в частині зміни прізвища дитини скасувати.

Апеляційна інстанція в частині наявності підстав для зміни прізвища дитини, з судом першої інстанції не погодилась, виходячи з наступного.

Відповідно до частини 5 статті 148 СК України у разі заперечення одним із батьків щодо зміни прізвища дитини спір між ними щодо такої зміни може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. При вирішенні спору беруться до уваги виконання батьками своїх обов'язків щодо дитини, а також інші обставини, які засвідчують відповідність зміни прізвища інтересам дитини.

Позивачем у позові не зазначено жодних обставин, які свідчать про необхідність зміни прізвища дитини, та яким інтересам

дитини будуть відповідати такі зміни. Указані обставини не встановлені також і судом під час розгляду справи.

Отже, виходячи з інтересів дитини та за відсутності зазначених позивачем обставин, які свідчать про необхідність змінити прізвище дитини, колегія суддів вважає помилковим висновок суду першої інстанції про задоволення указаної позовної вимоги.

Детальніше з текстом рішення можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87732179>

Постанова Київського апеляційного суду від 02.03.2020 у справі №758/8421/18

Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Позивач звернулася до суду з позовом до відповідач, третя особа: орган опіки та піклування про позбавлення батьківських прав. Свої вимоги мотивувала тим, що перебувала з відповідачем в зареєстрованому шлюбі з 16.12.1999 р. по 30.11.2006 р. та від цього шлюбу сторони мають дочку, від виконання батьківських обов'язків щодо якої відповідач тривалий час ухиляється. З 22.06.2006 р. в житті дитини, її вихованні та розвитку ніякої участі не приймає, свідомо нехтуючи своїми обов'язками.

Рішенням районного суду м. Києва позов задоволено. Відповідача позбавлено батьківських прав по відношенню до малолітньої дочки. Постановою апеляційного суду ухвалено нове судове рішення, яким в задоволенні позову відмовлено.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції вважав, що встановлені факти, які свідчать, що відповідач тривалий час свідомо ухиляється від виконання своїх батьківських обов'язків, виявляє повну байдужість до долі своєї дитини, при цьому мав об'єктивну можливість для виконання своїх обов'язків, у зв'язку з чим суд вважав за необхідне позбавити відповідача батьківських прав відносно його дочки, оскільки це відповідає інтересам дитини та є доцільним.

Проте з таким висновком апеляційна інстанція не погодилась, виходячи з наступного.

Відповідно до ч.ч.2 і 3 СК України батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток. Батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя.

Відповідно до ч.1 ст.164 СК України мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він: 1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; 2) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини; 3) жорстоко поведуться з дитиною; 4) є хронічними алкоголіками або наркоманами; 5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; 6) засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

У вказаній справі позов пред'явлено з підстав п.2 ч.1 ст.164 СК України (ухилення батька від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини).

Як докази на підтвердження обставин, на які посилається позивач, надано характеристики з місця навчання доньки та висновок органу опіки та піклування.

Проаналізувавши висновок органу опіки та піклування про доцільність позбавити батьківських прав відповідача, апеляційний суд вважає, що цей висновок не може бути прийнятий до уваги, оскільки зроблений на підставі пояснень позивача, є недостатньо обґрунтованим та таким, що не підтверджений належними та допустимими доказами, не містить достатні підстави для позбавлення відповідача батьківських прав відносно доньки.

В той час встановлено, що відповідач з 2007 року сплачував аліменти на утримання доньки та бажає приймати участь у її вихованні. Крім того, відповідач пояснив, що не спілкувався з донькою, внаслідок складних відносин із колишньою дружиною та з метою забезпечення найкращих інтересів дитини, її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі.

Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Саме такий висновок зроблено у постанові Верховного Суду від 13.03.2019 року у справі № 631/2406/15-ц.

Детальніше з текстом рішення можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88102756>

Постанова Хмельницького апеляційного суду від 27.02.2020 у справі № 686/2543/19

У випадку виникнення підстав для твердження про настання негативних наслідків для дитини за результатами спілкування з батьком, мати не позбавлена права поставити питання про зміну способу участі батька у вихованні дітей.

Позивач звернувся до суду з позовом до відповідачки, третя особа орган опіки та піклування служби у справах дітей про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та визначення способу участі у її вихованні. Позовна заява мотивована тим, що з 2014 року він перебував у шлюбі з Відповідачкою, у них народилась донька, однак сімейне життя з відповідачкою не склалося. За рішенням районного суду шлюб між сторонами було розірвано. Після розірвання шлюбу донька проживає разом з матір'ю. Позивач вказував, що він бажає приймати участь у вихованні та спілкуванні з донькою, сплачує аліменти на її утримання та намагається забезпечувати її всім необхідним, водночас, відповідачка, після розірвання шлюбу, чинить перешкоди у спілкуванні батька з дитиною з різних причин, через що виникають постійні сварки та конфлікти.

Рішенням міськрайонного суду області позов задоволено частково. Зобов'язано Відповідачку не чинити перешкоди в спілкуванні позивачу з донькою. Визначено позивачу способи участі у вихованні доньки у місті в громадських місцях та дитячих закладах, за місцем проживання батька або матері, без порушення режиму дня дитини за відповідним графіком. У реш-

ті позову відмовлено. Задовольняючи частково позовні вимоги Позивача, суд першої інстанції, взяв за основу висновок органу опіки та піклування.

Постановою апеляційного суду рішення міськрайонного суду області змінено в частині способу участі батька у вихованні дитини, зокрема участь у вихованні малолітньої доньки без присутності матері.

Відповідно до статті 159 СК України, якщо той з батьків, з ким проживає дитина, чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та її вихованні, зокрема він ухиляється від виконання рішення органу опіки і піклування, другий з батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод. Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування з урахуванням віку, стану здоров'я дитини, поведінки батьків, а також інших обставин, що мають істотне значення. В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, суд може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи.

Як вбачається із матеріалів справи, позивач, який є батьком дитини, піклується про доньку та любить її, активно і стабільно проявляє бажання щодо участі у вихованні та спілкуванні із дитиною, позитивно характеризується, є матеріально-забезпеченою людиною, має належні житлові умови. Жодних обставин або належних чи допустимих доказів, які б унеможливили право батька на спілкування із малолітньою донькою, чи обставин, які б свідчили про спілкування батька з донькою, яке перешкоджало б нормальному розвитку дитини, або обумовлювало його побачення з дитиною у присутності інших осіб, судом не встановлено, відповідачем не доведено, а матеріали справи таких доказів не містять.

Враховуючи наявність конфлікту між батьками та неможливість самостійно дійти згоди у вихованні доньки, а також наявність перешкод, які відповідачка чинила батьку у спілкуванні з дитиною, апеляційна інстанція дійшла висновку про доцільність проведення побачень доньки з батьком у запропонованому органом опіки та піклування порядку, однак без присутності матері та за виключенням з висновку «до п'ятирічного віку та після досягнення дитиною п'яти років - за домовленістю між батьками. Графік не виконується на період, коли дитина хворіє або перебуває з матір'ю поза межами міста», оскільки особисті конфліктні відносини між сторонами не повинні порушувати інтереси дитини, спричиняти на неї негативний вплив.

У випадку виникнення підстав для твердження про настання негативних наслідків для дитини за результатами спілкування з батьком, мати не позбавлена права поставити питання про зміну способу участі батька у вихованні дітей.

Детальніше з текстом рішення можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87948581>

IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ

4.1. Наукові публікації

- Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 03 лютого 2020 року. Науково-практичний коментар. / [ред.: Журавльов Д.В.]. – Київ : Видавничий дім “Професіонал”, 2020. – 520 с.
Детальніше: <https://pravo-izdat.com.ua/simeyne-pravo/NPK%20Simeynoho%20kodeksu%20Ukrayiny>
- Онищук І. І. Правове регулювання сурогатного материнства: міжнародний досвід. Міжнародний науковий журнал “Інтернаука”. Серія: “Юридичні науки”. 2020, 1. С 56–61
Детальніше: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15803255924796.pdf>
- Чумак О. Особливості колізійного регулювання укладання шлюбу. Підприємництво, господарство, право. 2020, 2. С 74–78
Детальніше: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/2/13.pdf>
- Козак О. Передумови укладення договору про влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у прийомну сім'ю. Підприємництво, господарство, право. 2020, 1. С 11–15
Детальніше: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/3.pdf>

4.2. Дисертації

Лук'янчук О.І. «Обов'язок дітей утримувати батьків за сімейним законодавством України»

- дата захисту 27.01.2020
- місце захисту: Національна академія внутрішніх справ
- автореферат дисертації: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/15917>
- дисертація: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/15987>

V. РІЗНЕ

Посилання на відеоматеріали за результатами проведених заходів підвищення кваліфікації:

- **Сімейний спір: як адвокату розпізнати істинні мотиви клієнта?**
- **Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету з сімейного права НААУ, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».**
- Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=SWw4fx8pMME>

- **Булінг в Україні: актуальність проблеми, статистичні дані**
- **Лариса Гретченко – адвокат, медіатор, член Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ, член Секції з сімейного права НААУ.**
- Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=7YiDYiXmSPw>

- **Правовий супровід сурогатного материнства: проблематика, можливості**
- **Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету з сімейного права НААУ, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».**
- Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=mkoW7pnoe6w>

- **Концепція забезпечення найкращих інтересів дитини за міжнародним та національним законодавством**
- **Лариса Гретченко – адвокат, медіатор, член Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ, член Комітету з сімейного права НААУ.**
- Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=fHIJfQvLI7U>

- **Застосування медіації при вирішенні сімейних спорів**
- **Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету з сімейного права НААУ, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».**
- Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=z6C2teZGjjM>

- **Юридична сила шлюбного договору**
- **Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету з сімейного права НААУ, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».**
- Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=43sjK1odris>